

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2002:11

*Lausunnot rikosuhritoimikunnan
mietinnöstä*

Tiivistelmä

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2002:11

*Lausunnot rikosuhritoimikunnan
mietinnöstä*

Tiivistelmä

ISSN 1458-7149
ISBN 952-466-074-1
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILELEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä 10.6.2002

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Tuuli Herlin	Julkaisun laji Lausuntotiivistelmä	
	Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
	Toimielimen asettamispäivä	
Julkaisun nimi Lausunnot rikosuhritoimikunnan mietinnöstä Tiivistelmä		
Julkaisun osat Johdanto Yksityiskohtaiset lausunnot Muuta		
Tiivistelmä Oikeusministeriön asettama rikosuhritoimikunta luovutti 19 päivänä kesäkuuta 2001 ministeriölle mietintönsä (komiteanmietintö 2001:5), joka sisältää toimikunnan ehdotukset rikoksen uhrin aseman kokonaisvaltaiseksi parantamiseksi. Mietinnöstä pyydettiin lausunto yhteensä 42 viranomaiselta tai järjestöltä, joista 26 toimitti lausuntonsa oikeusministeriölle. Tiivistelmä sisältää sekä lausunnonantajien yleisarviot mietinnöstä että yksityiskohtaiset arviot rikosuhritoimikunnan ehdotuksista. Tiivistelmän loppuun on koottu muita lausunnoissa esitettyjä huomioita rikoksen uhrin asemasta.		
Avainsanat: (asiasanat) Rikoksen uhri, asianomistaja		
Muut tiedot		
Sarjan nimi ja numero Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2002:11	ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-074-1
Kokonaissivumäärä 44	Kieli suomi	Hinta
Luottamuksellisuus julkinen	Jakaja Oikeusministeriö	
Kustantaja Oikeusministeriö		

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIEMINISTERIET

Utgivningsdatum
10.6.2002

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare)		Typ av publikation Sammandrag av utlåtanden	
Tuuli Herlin		Uppdragsgivare Justitieministeriet	
		Datum då organet tillsattes	
Publikation (även den finska titeln) Utlåtanden om brottsofferkommissionens betänkande. Sammandrag (Lausunto rikosuhrtoimikunnan mietinnöstä. Tiivistelmä)			
Publikationens delar Inledning, utlåtanden i detalj, övrigt			
Referat Brottsofferkommissionen som justitieministeriet tillsatte överlämnade 19.6.2001 till ministeriet sitt betänkande (kommittébetänkande 2001:5) som innehåller kommissionens förslag om hur brottsoffrets läge i sin helhet kan förbättras. Ett utlåtande om betänkandet begärdes av sammanlagt 42 myndigheter eller organisationer av vilka 26 gav sitt svar till justitieministeriet. Sammandraget innehåller remissinstansernas allmänna åsikter om betänkandet samt detaljerade synpunkter på brottsofferkommissionens förslag. I slutet av sammandraget har samlats andra iakttagelser om brottsoffrets läge som kom fram i utlåtandena.			
Nyckelord Brottsoffer, målsägande			
Övriga uppgifter (Oskari- och HARE-numren, andra referensnumren)			
Seriens namn och nummer Justitieministeriet, Utlåtanden och utredningar 2002:11		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-074-1
Sidoantal 44	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Justitieministeriet		Förlag Justitieministeriet	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	
1.1. Rikosuhritoimikunnan tehtävä	2
1.2. Rikosuhritoimikunnan ehdotukset.....	2
1.3. Lausuntomenettely.....	10
1.4. Yleisarviot mietinnöstä.....	11
1.5. Erityisiä painotuksia.....	12
2. YKSITYISKOHTAISET LAUSUNNOT.....	13
2.1. Koulutus.....	13
2.2. Rikoksen uhrin opaslehtinen.....	14
2.3. Tutkimus.....	16
2.4. Toimikunnan ehdotusten rahoitus.....	16
2.5. Asianomistajan oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö.....	17
2.5.1. Avustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuus.....	17
2.5.2. Avustajan ja tukihenkilön määräämisen perusteet.....	18
2.5.3. Asianomistajan omaisten oikeus avustajaan ja tukihenkilöön.....	21
2.6. Vahingonkorvausten käsittely rangaistusmääräysmenettelyssä.....	22
2.7. Vahingonkorvausten perinnän tehostaminen.....	23
2.8. Rikoksen uhri oikeudenkäynnissä.....	23
2.8.1. Asianomistajan ja todistajan kuuleminen.....	23
2.8.2. Oikeuskäsittelyn ajankohdan ilmoittaminen asianomistajalle.....	25
2.8.3. Vahingonkorvausratkaisusta tieto asianomistajalle.....	26
2.9. Rikosvahinkojen korvaaminen.....	26
2.10. Sovittelu.....	28
2.11. Toimenpiteistä luopuminen pahoinpitelyissä.....	30
2.12. Erityistä tukea vaativat uhrin.....	31
2.13. Lähestymiskielto.....	32
2.14. Toimikunnan ehdotusten seuranta.....	33
3. MUUTA.....	34

Liite

1. JOHDANTO

1.1. Rikosuhritoimikunnan tehtävä

Oikeusministeriö asetti 23 päivänä helmikuuta 2000 toimikunnan selvittämään toimenpiteitä, joilla voidaan parantaa rikoksen uhrin asemaa. Toimikunnan tuli laatia mahdollisimman kokonaisvaltainen selvitys siitä, miten voidaan toimia rikoksen uhriksi joutumisen estämiseksi ja uhrin aseman parantamiseksi. Toimikunnan keskeiseksi tehtäväksi määriteltiin sen selvittäminen, mitä viranomaiset ja kansalaisjärjestöt voivat käytännössä tehdä uhrin aseman parantamiseksi.

Toimikunnan puheenjohtajaksi kutsuttiin Suomen Mielenterveysseuran toiminnanjohtaja Pirkko Lahti. Jäseniksi nimitettiin tutkimusjohtaja Kauko Aromaa Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta, sittemmin HEUNI:sta, toiminnanjohtaja Petra Kjällman Rikosuhripäivystyksestä, käräjätuomari Matti Lahti Vantaan, sittemmin Espoon käräjäoikeudesta, ylikomisario Mikko Lampikoski sisäasiainministeriöstä, suunnittelija Terttu Mehtonen Vantaan kaupungin sovittelutoiminnasta, korvauslakimies Heikki Mölsä valtiokonttorista, projektipäällikkö Leena Ruusuvuori Stakesista, johtava kihlakunnansyyttäjä Tero Seppänen Orimattilan kihlakunnasta, tiedotuspäällikkö Veikko T. Valkonen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitosta ja toimitusjohtaja Marita Vannemaa, sittemmin Ruuhonen, Ensi- ja turvakotien liitosta. Toimikunnan pysyväksi asiantuntijaksi kutsuttiin 16 päivänä toukokuuta 2000 asianajaja Jukka Varviala Suomen Asianajajaliitosta. Toimikunnan sihteeriksi määrättiin oikeustieteen kandidaatti Tuuli Herlin. Toimikunta otti nimekseen rikosuhritoimikunta.

Rikosuhritoimikunnalla oli mahdollisuus tehdä aloitteita havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi myös lainsäädännön keinoin. Oikeusministeriö täsmensi toimikunnan tehtävää maaliskuun 31 päivänä 2000 kirjeellä, jossa ministeriö toivoi rikosuhritoimikunnan pohtivan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa määritellyn asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan käytön laajentamista sekä tarvetta poistaa laista oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuus. Lisäksi oikeusministeriö toivoi toimikunnan selvittävän, olisiko tarvetta luoda järjestelmä, jossa rikoksella aiheutetuista henkilövahingoista voitaisiin rikosvahinkolain nojalla rajoitetusti maksaa korvauksia jo ennen tuomion antamista.

1.2. Rikosuhritoimikunnan ehdotukset

Rikosuhritoimikunta luovutti 19 päivänä kesäkuuta 2001 yksimielisen mietintönsä oikeusministeriölle. Toimikunnan ehdotuksiin sisältyy sekä nopeasti toteutettavissa olevia käytännön toimenpiteitä että pidemmän aikavälin uudistuksia. Osa ehdotuksista edellyttää lainsäädännön muutoksia. Rikosuhritoimikunnan keskeiset ehdotukset koottiin mietinnön loppuun seuraavaksi tekstiksi:

RIKOSUHRITOIMIKUNNAN EHDOTUKSET

Rikosuhritoimikunnan ehdotusten tavoitteena on rikoksen uhrin aseman kokonaisvaltainen parantaminen.

Asetetun tavoitteen saavuttaminen edellyttää yhteiskunnan eri toimijoiden yhteistä näkemystä uhrin aseman parantamisen tärkeydestä ja uhrin oikeuksien tunnustamisesta. Osa toimikunnan ehdotuksista voidaan toteuttaa käytännön toimenpiteillä välittömästi, osa edellyttää pidemmän aikavälin suunnittelua ja toteutetaan vähitellen. Rikoksen uhrin aseman kokonaisvaltainen parantaminen voidaan nähdä jatkuvana prosessina, jonka eteneminen perustuu yhteisesti hyväksytyyn päämäärään.

Uhrin aseman yhtenäistäminen on tärkeä osa uhrin aseman parantamista. Toimikunta ei pidä tyydyttävänä nykyistä tilannetta, jossa sosiaali- ja terveydenhuollon, poliisin ja oikeuslaitoksen edustajien toimintatavat rikoksen uhreja koskevissa asioissa vaihtelevat huomattavasti. Rikoksen kohteeksi joutuneiden keskinäistä yhdenvertaisuutta tulee parantaa uhreja kohtaaville ammattiryhmille annettavalla lisäkoulutuksella ja -ohjeistuksella koko maassa.

Asiallinen tiedotus mahdollisuuksista saada apua helpottaa uhrin asemaa rikoksen jälkeen ja voi vähentää rikollisuuden aiheuttamaa turvattomuuden tunnetta laajemminkin. Mietinnön liitteenä on luonnos rikoksen uhrille tarkoitetuksi opaslehtiseksi.

Koulutus

Rikosuhritoimikunnan työssä on havaittu, että sekä rikoksen uhrien että heitä ammatissaan kohtaavien tiedon tarve on edelleen valtava. Usein rikoksen uhri tarvitsee sekä juridista apua että henkistä tukea, ja niiden saamiseksi hän tarvitsee tietoa auttavista tahoista. Uhrin kanssa työskentelevältä oikeusviranomaisen tai terveydenhuollon edustajalta saattaa puuttua tärkeää perustietoa esimerkiksi uhrin psyykkisistä reaktioista. Eri alojen ammattihenkilöt tarvitsevat siis toisaalta rikoksen uhrille välitettävää tietoa, toisaalta erityisosaamista uhrin kohtaamiseen ja hoitoon.

Rikosuhritoimikunta pitää selvänä epäkohtana uhrin asemaa koskevan koulutuksen antamista erilaisten määräaikaisten projektien puitteissa. Poliisin ja terveydenhuollon peruskoulutuksessa tulee rikoksen kohteeksi joutuneen asema ottaa monipuolisesti huomioon. Työssään rikoksen uhreja kohtaavien ammattiryhmien lisäkoulutus tulisi järjestää vakinaisen rahoituksen eikä ajalliselta kestoltaan rajattujen kertaluontoisten hankkeiden varaan.

Koulutusta tarvitaan väkivallan tunnistamiseen ja uhrien auttamiseen perusterveydenhuollon lisäksi neuvoloissa, kouluissa, päiväkodeissa sekä vanhusten ja vammaisten hoitotyössä. Rikoksen uhreja työssään kohtaavat tarvitsevat tietoa myös parisuhdeväkivallan erityispiirteistä.

Uhrimyönteistä ajattelua tulee korostaa myös tuomioistuimissa toimivien lakimiesten lisäkoulutuksessa. Oikeuskäsittelyssä voidaan ottaa rikoksen uhrin

tarpeet huomioon nykyistä paremmin oikeudenkäynnin puolueettomuutta vaarantamatta.

Yksi toimikunnan työssä havaittu selvä epäkohta rikoksen uhrin asemassa on se, että uhreille tarjolla olevissa palveluissa ja heitä kohtaavien ammattihenkilöiden toimintatavoissa on erittäin suuret keskinäiset erot. Näitä eroja tulee tasata uhrien kanssa työskentelevien koulutuksella ja esimerkiksi poliisin ja virallisten syyttäjien ohjeistamisella.

Uhrin opaslehtinen

Rikosten uhrin ovat edelleen varsin tietämättömiä oikeuksistaan. Koska rikoksen vuoksi kriisissä olevan uhrin kyky omaksua annettavaa tietoa ei ole parhaimmillaan, tulisi hänen saada helppotajuista informaatiota sekä suullisena että kirjallisena. Rikoksen uhrin tarvitsemat keskeiset tiedot oikeudellisesta avusta, korvausten hakemisesta ja saatavilla olevista tukipalveluista kootaan uhrille annettavaksi opaslehtiseksi (ks. liite).

Tutkimus

Rikosuhritoimikunnan työssä on selvästi tullut esiin, että uhreja koskeva tutkimus ja tilastointi eivät vastaa nykyisiä tarpeita. Rikoksen uhrin aseman todellinen parantaminen edellyttää, että uhrin asemasta on olemassa riittävästi kotimaista tutkimustietoa. Esimerkiksi poliisin ja oikeushallinnon tietojärjestelmiin tulisi tutkimuksen mahdollistamiseksi kerätä nykyistä enemmän tietoa rikoksen asianomistajasta.

Rikosuhritoimikunnan ehdotusten rahoitus

Rikosuhritoimikunta ehdottaa, että valtion tulo- ja menoarvioon vuodelle 2002 otetaan vähintään 5 miljoonan markan erä käytettäväksi osittain Rikosuhripäivystyksen toiminnan, osittain uhreja käsittelevän koulutuksen ja tutkimuksen rahoittamiseen. Asianomistajan tukihenkilöä ja oikeudenkäyntiavustajaa koskevan uudistusehdotuksen aiheuttamien lisäkustannusten arviointi tulee olemaan ajankohtaista siinä vaiheessa, kun rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelystä annettuun lakiin esitetään tehtäväksi muutoksia. Ehdotettava rikosvahinkojen korvausjärjestelmän tehostaminen ei tule aiheuttamaan merkittäviä lisäkustannuksia. Sovittelun valtakunnallistamisen aiheuttamista kustannuksista on jo tehty erillinen selvitys.

Rikoksen uhreja koskevan tutkimuksen, tilastoinnin ja uhrien kriisiavun rahoittamiseksi on syytä harkita erillisen rahaston perustamista. Voitaisiin selvittää, olisiko mahdollista ohjata esimerkiksi osa valtion keräämistä sakkotuloista tutkimuksen ja uhreja auttavien kriisipalveluiden vakinaiseen rahoittamiseen. Esimerkiksi Rikosuhripäivystys voisi olla tällaisen julkisen rahoituksen piirissä. Toimikunta ehdottaa jatkoselvityksen laatimista rahoitusta koskevien kysymysten ratkaisemiseksi.

Asianomistajan oikeudenkäyntiavustaja

Rikosuhritoimikunta ehdottaa asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan määräämisen perusteena olevien rikosten porrastamista kahteen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluisivat rikoslain 20 luvussa rangaistavaksi säädettyt seksuaalirikokset sekä törkeät henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Näissä asianomistajalle määrättäisiin oikeudenkäyntiavustaja aina, ellei sitä erityisistä syistä pidettäisi tarpeettomana. Törkeitä henkeen tai terveyteen kohdistuvia rikoksia olisivat tappo, murha, surma, lapsensurma ja törkeä pahoinpitely.

Toiseen ryhmään kuuluisivat muut rikoslain 21 luvussa rangaistavaksi säädetty henkeen tai terveyteen kohdistuvat rikokset, rikoslain 25 luvussa rangaistavaksi säädetty vapautteen kohdistuvat rikokset, ryöstön ja kiristyksen eri tekemuodot rikoslain 31 luvun perusteella sekä rikoslain 16 luvun 9 a §:n lähestymiskiellon rikkominen. Lisäedellytyksenä tässä ryhmässä olisi, että määräyksen antaminen olisi perusteltua rikosentekijän ja asianomistajan välisen suhteen tai muiden erityisten syiden vuoksi. Tällaisia muita syitä voisivat olla esimerkiksi uhrin ikä, heikko terveydentila tai rikoksen hänelle aiheuttamat raskaat seuraukset. Avustajan määrääminen edellyttäisi tuomioistuimen kokonaisarviota tilanteesta. Asianomistajan ja tekijän välinen suhde voisi olla asuinkumppanuuden tai seurustelusuhteen lisäksi esimerkiksi riippuvuussuhde työelämässä. Mitä lievemmästä rikoksesta olisi kysymys, sitä suurempaa painavuutta edellytettäisiin avustajan määräämistä puoltavilta erityisiltä syiltä.

Asianomistajan tukihenkilö

Rikosuhritoimikunta ehdottaa, että tukihenkilön määrääminen olisi mahdollista samoissa rikoslain teoissa kuin oikeudenkäyntiavustajankin, mutta tukihenkilön määräys perustuisi aina kokonaisarvioon asianomistajan tuen tarpeesta. Tämä johtuu siitä, että asianomistaja voi tuntea saavansa riittävästi tukea oikeudenkäyntiavustajaltaan tai läheisiltään, jolloin erillistä tukihenkilöä ei tarvita. Asianomistajan omalle pyynnölle tukihenkilön määräämisestä olisi annettava ratkaiseva merkitys.

Oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuus tulisi poistaa. Rikosuhritoimikunta ehdottaa, että tuomioistuin voisi määrätä tukihenkilön myös sellaiselle asianomistajalle, jolle määrätään oikeudenkäyntiavustaja. Tukihenkilön voisi saada myös sellainen asianomistaja, jonka yksityisoikeudellista vaatimusta syyttäjä ajaa oikeudenkäynnissä.

Myös yritykseksi jääneet teot oikeuttaisivat avustajan ja tukihenkilön määräämiseen.

Uhrin omaisten oikeus avustajaan ja tukihenkilöön

Rikosuhritoimikunnan käsityksen mukaan rikoksen uhrin omaisten oikeus avustajaan ja tukihenkilöön kaipaava nykyistä selkeämpää sääntelyä. Tilanne

voitaisiin korjata lisäämällä lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa säännös, jossa todettaisiin, että surmatun asianomistajan syyteoikeutta ROL 1 luvun 17 §:n 1 momentin perusteella käytäviä omaisia pidetään asianomistajina oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön käytöstä päätettäessä.

Rikoksen uhri esitutkinnassa

Rikosuhritoimikunnan työssä on havaittu, että esitutkinnassa ilmoitettavan rangaistuksen vaatimisen merkitys jää usein asianomistajalle epäselväksi. Poliisin tulee selvittää asianomistajalle rangaistuksen vaatimisen oikeudelliset vaikutukset mahdollisimman huolellisesti ja pyrkiä myös jollain tavoin varmistamaan, että tämä on ymmärtänyt saamansa informaation. Asian selvittäminen rikoksen uhrille on tärkeää, sillä väärinkäsitykset voivat johtaa oikeudenmenetyksiin. Asianomistajan oikeusturvan toteutumisesta tulee huolehtia yhtä hyvin kuin rikoksesta epäillynkin.

Vahingonkorvaukset rangaistusmääräysmenettelyyn

Rangaistusmääräysmenettelyssä ei nykyään voida käsitellä vahingonkorvausvaatimuksia. Rikosuhritoimikunta esittää menettelyn muuttamista niin, että asianomistajan vahingonkorvausvaatimustenkin käsittely tulisi mahdolliseksi.

Rikoksen uhri oikeudenkäynnissä

Todistajan ja asianomistajan aseman parantamiseksi tulisi lisätä mahdollisuuksia nykyistä laajempaan videotekniikan käyttöön kuulusteluissa. Rikosuhritoimikunta pitää tekniikan hyödyntämistä tarpeellisena erityisesti lasten ja muiden erityisen tuen tarpeessa olevien uhrien suojaamiseksi.

Rikosuhritoimikunta ehdottaa, että tuomioistuimien velvoitettaisiin ilmoittamaan oikeuskäsittelyn ajankohta myös sellaiselle asianomistajalle, jonka ei tarvitse olla läsnä oikeudenkäynnissä. Ilmoitusvelvollisuuden ei tarvitsisi koskea oikeushenkilöitä. Käsittelyn ajankohdasta ilmoittaminen merkitsisi nykyistä parempaa rikoksen uhrin huomioon ottamista prosessissa, mutta ei velvoittaisi häntä mihinkään.

Oikeudenkäynnistä poissa olevan asianomistajan kirjallisen vahingonkorvausvaatimuksen käsittelyssä on epäkohtana, ettei tuomioistuimella ole velvollisuutta lähettää asianomistajalle lainkaan tietoa ratkaisusta ja oikeudesta muutoksenhakuun, jos vaatimus hänen poissa ollessaan hylätään. Tällaisissa tilanteissa tuomioistuimella tulisi olla velvollisuus ilmoittaa välittömästi päätöksensä asianomistajalle.

Asianomistajan turvallisuuteen ja tukemiseen oikeudenkäynnissä on kiinnitettävä nykyistä enemmän huomiota. Uhrin ei pitäisi joutua odottamaan oikeuskäsittelyä samoissa tiloissa rikoksesta syytetyn kanssa. Todistajien tukitoiminnan käynnistäminen helpottaisi uhrin asemaa tuomioistuimessa.

Rikoksen uhrille tieto tekijän vapautumisesta

Rikosuhritoimikunta ehdottaa, että selvitetäisiin erityisesti seksuaali- ja väkivaltarikosten uhrien mahdollisuutta saada halutessaan ilmoitus tekijän vapautumisesta vankilasta tai muusta oleskelusta rangaistuslaitoksen ulkopuolella. Tällainen käytäntö edellyttäisi asiaan liittyvien ihmisoikeus- ja tietosuojakysymysten huolellista selvittämistä.

Rikosvahinkojen korvaaminen

Rikosuhritoimikunnan käsityksen mukaan kärsimyksestä vahingonkorvauslain perusteella suoritettavan korvauksen tulisi kattaa henkilöön kohdistuvat rikokset nykyistä paremmin. Lisäksi vahingonkorvauslain ja rikosvahinkolain perusteita kärsimyksen korvaamisessa tulisi yhtenäistää. Toimikunta on myös pohtinut tarvetta henkisen kärsimyksen korvaamiseen muissakin kuin henkilöön kohdistuvissa rikoksissa. Koska oikeusministeriö on asettanut erillisen toimikunnan valmistelemaan muutoksia kysymyksessä oleviin vahingonkorvauslain säännöksiin, ei rikosuhritoimikunta tarkemmin arvioi säännösten uudistamisen tarvetta.

Valtion varoista ei nykyään korvata yritykselle rikoksella aiheutettuja esinevahinkoja eikä taloudellisia vahinkoja. Muodollisesti yritykseen kohdistuvat rikokset voivat kuitenkin olla yksittäiselle rikoksen uhrille seurauksiltaan hyvin raskaat, jos yrityksellä ei ole vakuutusturvaa. Rikosuhritoimikunnan mukaan korvausjärjestelmän tulisi näissä tapauksissa joustaa vahinkoa kärsineen hyväksi. Uhrien yhdenvertaisuuden parantamiseksi rikosvahinkolakia olisi tarpeen muuttaa niin, että sen nojalla voitaisiin erityisistä syistä suorittaa korvauksia myös sellaisista yhteisöjen kärsimistä rikosvahingoista, jotka siirtyvät suoraan yksityishenkilöiden kannettaviksi.

Rikosvahinkolain korvausjärjestelmän laajentaminen

Rikosvahinkolain mukaisen korvausjärjestelmän laajentaminen parantaisi rikoksen uhrin asemaa. Erityisesti väkivaltarikosten kohteeksi joutuneiden terveydenhoitokulut tulisi saada korvatuiksi valtion varoista nykyistä nopeammin. Esimerkiksi pahoinpitelyn seurauksena syntyneet hoitokustannukset ylittävät usein rikoksen uhrin maksukyvyn, eikä korvausratkaisun odottaminen tällaisissa tapauksissa ole uhrin kannalta kohtuullista. Rikosuhritoimikunta ehdottaa, että rikoksesta johtuvat, 2 000 markkaa ylittävät selvät terveydenhoitokulut suoritettaisiin vahinkoa kärsineelle jo ennen korvausasian ratkaisua tuomioistuimessa.

Sovittelu

Rikosuhritoimikunta katsoo, että sovittelun laajentamiselle koko maan kattavaksi on esitetty hyvät perustelut. Sovittelutoiminnan hajanainen nykytila selkiytyisi, jos julkinen valta velvoitettaisiin tuottamaan sovittelupalvelut. Kysymyksessä voisi olla eräänlainen minimisääntely, jolla ei puututtaisi esimerkiksi sovittelumenettelyn sisältöön. Toiminnan järjestämistä koskeva

lainsäädäntö ei tarpeettomasti kahlitsisi sovittelua, mutta lisäisi kansalaisten yhdenvertaisuutta. Myös sovittelun tason valvontaan on kiinnitettävä huomiota.

Rikosuhritoimikunta suhtautuu kriittisesti parisuhdeväkivallan sovitteluun. Toimikunta pitää kuitenkin tärkeänä, että sovittelun mahdollisuudet parisuhdeväkivallan ehkäisyssä selvitetään.

Toimenpiteistä luopuminen pahoinpitelyissä

Rikosuhritoimikunta pitää tarpeellisena erillisen selvityksen laatimista toimenpiteistä luopumista pahoinpitelyissä koskevan rikoslain 21 luvun 17 §:n vaikutuksista. Sekä erityissäännöksen taustalla vaikuttavissa oletuksissa että sen käytännön soveltamisessa näyttää olevan merkittäviä ongelmia. Selvityksessä voitaisiin arvioida myös säännöksen mahdollisen kumoamisen vaikutuksia. Toimikunnan käsityksen mukaan syyttämättä jättäminen parisuhteessa tehdyissä pahoinpitelyissä ei ole sopusoinnussa sen kriminaalipoliittisen linjan kanssa, joka pyrkii korostamaan väkivallan käytön moitittavuutta ja virallisen seuraamusjärjestelmän velvollisuutta puuttua tapahtuneeseen uhrin ilmaisemasta tahdosta riippumatta.

Eryitystä tukea tarvitsevat uhrin

Lainsäädäntö ei ota nykyään huomioon erikoistilanteita, joissa lapsi on asianomistajana esimerkiksi vakavassa seksuaalirikoksessa. Lapsen asema rikoksen uhrina paranisi, jos kuuleminen säänneltäisiin tällaisten tilanteiden asettamat erityisvaatimukset huomioon ottavalla tavalla niin, ettei lapselle aiheutuisi kuulemisesta tarpe etonta psyykkistä rasitusta.

Lasten kanssa ammatissaan työskentelevien henkilöiden tulisi saada lisäkoulutusta lapseen kohdistuvan väkivallan tunnistamiseksi. Sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen ja oikeuslaitoksen edustajien tulisi kehittää paikallista yhteistyötä lapsiin kohdistuvien rikostapausten käsittelyssä.

Lapselle tulisi määrätä edunvalvoja oikeudenkäyntiin esimerkiksi tilanteissa, joissa toista huoltajista epäillään lapseen kohdistuneesta rikoksesta.

Parisuhdeväkivallasta kärsivät maahanmuuttajat ovat erityisen suojaton uhrien ryhmä. Maahanmuuttajilla on usein puutteelliset tiedot suomalaisen yhteiskunnan toiminnasta ja tšekäläisestä lainsäädännöstä, mikä altistaa heidät hyväksikäytölle. Tarjolla olevat tukipalvelut eivät riittävän tehokkaasti tavoita avioliiton vuoksi Suomeen muuttaneita, yleensä heikon koulutuksen ja kielitaidon omaavia naisia. Tulkkien palvelut tulisi saada vastaamaan tarvetta nykyistä paremmin erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Rikoksen kohteeksi joutuneet vanhuksat tarvitsevat erityistä tukea. Iäkäs uhri toipuu rikoksesta yleensä sekä henkisesti että fyysisesti muita hitaammin. Vanhusten osuus väestöstä on kasvamassa, joten heidän tarpeensa tulevat painottumaan myös rikoksen uhreina. Ikääntymisen vaikutuksia uhriksi joutumiseen ei ole riittävästi tutkittu.

Lähestymiskielto

Rikosuhritoimikunta pitää yhdessä asuviin sovellettavaa eli niin sanottua perheen sisäistä lähestymiskieltoa perheväkivallan torjumiseksi tarpeellisenä uudistuksena.

Lähestymiskieltojen valvontaa olisi niiden rikkomisen ehkäisemiseksi tehostettava esimerkiksi erilaisin teknisin apuvälinein.

Toimikunnan ehdotusten seuranta

Rikosuhritoimikunta ehdottaa, että oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto järjestäisi vuosittain rikoksen uhrin asemaa käsittelevän seminaarin. Toimikunnan ehdotusten toteutumista ja uhrin aseman kehittymistä voitaisiin seurata esimerkiksi kolmen vuoden välein laadittavassa seurantaraportissa.

Rikosuhritoimikunta ehdottaa, että Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisemaan rikollisuustilannekatsaukseen sisällytettäisiin uhrin asemassa tapahtuneita muutoksia koskeva osuus.

1.3. Lausuntomenettely

Oikeusministeriö pyysi rikosuhritoimikunnan mietinnöstä lausunnon yhteensä 42 viranomaiselta ja järjestöltä, joista seuraavat toimittivat lausuntonsa oikeusministeriölle:

Sisäasiainministeriö
Sosiaali- ja terveysministeriö
Valtiovarainministeriö

Valtakunnansyyttäjä
Valtiokonttori

Kokemäen käräjäoikeus
Lahden käräjäoikeus
Oulun käräjäoikeus
Turun käräjäoikeus

Espoon kihlakunnan syyttäjänvirasto
Lahden kihlakunnan syyttäjänvirasto
Oulun kihlakunnan syyttäjänvirasto
Turun kihlakunnan syyttäjänvirasto

Lahden kihlakunnan poliisilaitos
Oulun kihlakunnan poliisilaitos
Turun kihlakunnan poliisilaitos

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Tilastokeskus

Suomen Asianajajaliitto
Suomen Demokraattiset Lakimiehet

Ensi- ja turvakotien liitto
Henkirikoksen uhrien läheiset ry
Invalidiliitto
Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Naisasialiitto Unioni
Rikosuhripäivystys

Tasa-arvovaltuutettu ei antanut mietinnöstä lausuntoa, koska naisiin kohdistuvan väkivallan kysymykset eivät tasa-arvolain ulkopuolisina asioina nykyään kuulu valtuutetun toimialaan.

Lausunnonantajista olivat toimikunnassa edustettuina sisäasiainministeriö, Rikosuhripäivystys, valtiokonttori sekä Ensi- ja turvakotien liitto. Toimikunnan työhön osallistui pysyvä asiantuntija Suomen Asianajajaliitosta.

Tiivistelmän liitteenä on luettelo tahoista, joilta lausunto pyydettiin.

1.4. Yleisarviot mietinnöstä

Lähes kaikkien lausunnonantajien yleisarviot rikosuhritoimikunnan mietinnöstä olivat myönteisiä, toimikunnan katsottiin suoriutuneen laajasta toimeksiannostaan hyvin. Lausunnoissa kannatettiin yleisesti toimikunnan ehdotuksia ja oltiin ilahtuneita siitä, että rikoksen uhrin asemaan on alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota. Samalla useissa lausunnoissa kuitenkin muistutettiin siitä, että toimikunnan ehdotukset eivät toteudu ilman niiden taloudellisten vaikutusten huolellista arviointia ja konkreettisia käytännön toimia.

Sisäasiainministeriö pitää toimikunnan mietinnössä tehtyjä esityksiä pääpiirteissään hyvinä ja toteaa, että eri toimijatahojen tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota rikoksen kohteeksi joutuneen asemaan *Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön* mukaan toimikunta on käsitellyt aihetta monipuolisesti ja kattavasti. Ministeriön mukaan mietinnössä on esitetty uhrien asemassa tällä hetkellä olevia epäkohtia ja puutteita varsin ansiokkaasti sekä käytettävissä olevia ja uusia keinoja tilanteen korjaamiseksi. *Valtiovarainministeriö* toteaa, että toimikunta on selvittänyt rikoksen uhrin asemaa monipuolisesti ja pitää esitettyjä selvityksiä hyvinä ja kattavina.

Valtakunnansyyttäjä toteaa yleisellä tasolla, että toimikunnan pyrkimyksiä rikoksen uhrin aseman parantamiseen on pidettävä erittäin kannatettavina ja pitää valittua laaja-alaista tarkastelutapaa onnistuneena. *Kokemäen käräjäoikeus* pitää mietintöä selkeänä ja perusteellisena. Käräjäoikeuden mukaan mietinnössä on selostettu seikkaperäisesti kaikki rikoksen uhrin ja asianomistajan asemaan liittyvät kysymykset ja tehty asianmukaiset toimenpide-ehdotukset.

Espoon kihlakunnanviraston syyttäjäsoston mukaan toimikunnan mietinnössä on hyvin tuotu esille nykyisen menettelyn epäkohdat ja tarvittavat uudistusehdotukset. *Turun kihlakunnan syyttäjänvirasto* katsoo toimikunnan ehdotusten olevan tervetulleita ja pääpiirteissään toteuttamiskelpoisia. *Lahden kihlakunnan poliisilaitos* katsoo, että mietintö käsittelee hyvin siihen sisältyvän aihepiirin. Poliisilaitoksen mukaan mietintö jo sellaisenaan voisi palvella muun muassa poliisin suoritusporrasta, jonka saama koulutus ja kokonaiskuva aihepiiristä on puutteellista. *Turun kihlakunnan poliisilaitos* katsoo mietinnön huolellisesti valmistelluksi ja mietinnön ehdotukset onnistuneiksi.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos pitää toimikunnan raporttia hyödyllisenä kartoituksena eräistä rikoksen uhrin asemaa koskevista tutkimuksista ja selvityksistä. Tutkimuslaitoksen mukaan mietintö on kuitenkin toimeksiannon laajuuden ja asian monitahoisuuden huomioon ottaen pakostakin varsin yleisluonteinen. *Tilastokeskus* puolestaan pitää rikosuhritoimikunnan mietintöä tärkeänä lisänä uhrin asemaa koskevaan keskusteluun. *Suomen Demokraattiset Lakimiehet ry:n* mukaan mietintö jää varsin pintapuoliseksi, mikä ilmeisesti johtuu toimikunnan tehtävän liiallisesta laajuudesta. Lisäksi yhdistys on havainnut mietinnössä paikoitellen puutteellisuuksia tai virheitä.

Ensi- ja turvakotien liitto haluaa kiittää rikosuhritoimikuntaa perusteellisesta ja laaja-alaisesta paneutumisesta rikoksen uhrin asemaan ja toteaa mietinnön sisältävän kattavasti tällä hetkellä kaikki rikoksen uhrin asemaan vaikuttavat seikat ja sitä

parantavat ehdotukset. *Henkirikoksen uhrien läheiset ry* pitää rikosuhritoimikunnan esityksiä kauttaaltaan erittäin hyvinä ja kannatettavina. *Naisasialiitto Unioni* pitää toimikunnan mietintöä ansiokkaana ja toivoo, että siinä ehdotetut uudistukset toteutuvat. Myös *Rikosuhripäivystys* pitää mietintöä kokonaisuudessaan hyvänä ja kattavana.

1.5. Erityisiä painotuksia

Lausunnonantajat yhtyivät toimikunnan käsitykseen siitä, että rikosten uhrien kanssa ammatissaan toimivat henkilöt tarvitsevat nykyistä enemmän koulutusta uhrin asemaan liittyvissä kysymyksissä. Lausunnoissa painotettiin myös uhrin kohtaamisen vaatimia sosiaalisia taitoja ja yleensä oikeaa asennoitumista, jota ei välttämättä koulutuksella saavuteta. Rikoksen uhrin asemaa koskevan tutkimuksen tarve myönnettiin yleisesti, osa lausunnonantajista ehdotti lisäksi aiheeseen liittyviä erityisiä tutkimuskohteita.

Toimikunnan ehdotus rikoksen uhrin opaslehtisen laatimiseksi sai erittäin lämpimän vastaanoton. Suurin osa lausunnonantajista piti rikoksen kohteeksi joutuneille olennaisten tietojen kokoamista lehtiseen tärkeänä käytännön toimenpiteenä.

Asianomistajan oikeudenkäyntiavustajaa ja tukihenkilöä koskeviin uudistusehdotuksiin suhtauduttiin myönteisesti. Avustajan määräytymistä toimikunnan ehdottaman kaksiportaisen järjestelmän perusteella pidettiin sinänsä onnistuneena, mutta joissakin lausunnoissa esitettiin muutoksia määrämisen perusteena oleviin rikoksiin. Avustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuuden poistamista pidettiin yleisesti tarpeellisena uudistuksena.

Suurin osa asiasta lausuneista kannatti toimikunnan ehdotusta tietyn suuruisten, selvien terveydenhoitokulujen nykyistä nopeammasta korvaamisesta vahinkoa kärsineelle rikosvahinkolain nojalla. Joissakin lausunnoissa painotettiin sitä, että tällaiseen menettelyyn liittyvät viranomaisten välisen tiedonkulun ongelmat on selvitettävä.

Lausunnoissa suhtauduttiin muuta ehdotuksia varauksellisemmin niihin ehdotuksiin, jotka koskivat rikoksen asianomistajalle oikeuskäsittelyn ajankohdasta ja tehdystä vahingonkorvausratkaisusta lähetettävää tietoa. Asianomistajan informointia oikeudenkäynnistä silloinkin, kun hänen ei tarvitse olla käsittelyssä läsnä, tulisi esitetyn kritiikin mukaan harkita tarkemmin.

Toimikunta ehdotti erillisen selvityksen laatimista rikoslain 21 luvun 17 §:n erityissäännöksestä, joka koskee toimenpiteistä luopumista pahoinpitelyissä. Selvityksen laatimista kannattivat lähes kaikki niistä lausunnonantajista, jotka ottivat asiaan kantaa.

Erityistä tukea vaativista uhreista nousivat esille lapset, joiden kuulemisen sääntelyn tarpeellisuutta ja tukemista oikeudenkäynnissä korostettiin useissa lausunnoissa. Joissakin lausunnoissa pidettiin puutteena sitä, että mietinnössä ei ollut muita kuin lähestymiskieltoon liittyviä selviä ehdotuksia parisuhdeväkivallan uhrien aseman parantamiseksi.

Sovittelun lakisääteistämistä ja valtakunnallistamista tuettiin lausunnoissa yleisesti.

Toimikunnan ehdotukseen vahingonkorvausten käsittelystä rangaistusmääräysmenettelyssä suhtauduttiin varautuneen myönteisesti. Lausunnoissa muistutettiin, että tällainen muutos tulee valmistella ja perustella huolellisesti.

2. YKSITYISKOHTAISET LAUSUNNOT

2.1. Koulutus

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön koulutuksessa kiinnitetään jo nykyisin huomiota väkivallan tunnistamiseen ja uhrien auttamiseen. Ihmisten perusoikeuksia koskevien seikkojen esille tuomista väkivallan tunnistamiseksi ja ehkäisemiseksi sekä uhrin auttamiseksi on syytä ammattihenkilöstön koulutuksessa edelleen painottaa.

Lahden käräjäoikeus pitää tärkeänä sitä, että oikeusministeriö järjestää henkilökunnalleen tarpeellisen koulutuksen sitten, kun ehdotus on johtanut lainsäädännön uudistamiseen. Lausunnonantaja huomauttaa, että uhrimyönteinen ajattelu ja siitä seuraava asianomistajan henkilökohtainen erityiskohtelu on kuitenkin pitkälti asia, joka ei vaadi niinkään juridisia kuin sosiaalisia taitoja.

Oulun käräjäoikeus yhtyy toimikunnan näkemykseen siitä, että rikoksen uhrien kanssa tekemisiin joutuvat tahot, esimerkiksi tuomioistuinlaitoksen edustajat, tarvitsevat koulutusta rikoksen uhrin kohtaamiseen liittyvissä kysymyksissä. Koulutuksen jatkuvuus ja tasokkuus voidaan saavuttaa vain vakinaisen rahoituksen avulla. Käräjäoikeuden käsityksen mukaan koulutustarve voidaan osittain tyydyttää jo nyt olemassa olevan koulutustarjonnan puitteissa, esimerkkinä mainittakoon oikeusministeriön tuomareille järjestämä oikeuspsykologian koulutus.

Invalidiliitto pitää todellisina ja paikkansa pitävinä mietinnössä esiin tuotuja ongelmia ja puutteita, jotka liittyvät rikoksen uhrin asemaan hänen asioidessaan viranomaisten kanssa. Koulutuksessa ja siihen liittyvässä ohjeistuksessa on otettava huomioon myös erityistä tukea tarvitsevat ryhmät ja se, että koulutus ja ohjeistus tavoittaa myös eri tavoin vammaiset ihmiset.

Invalidiliitto korostaa myös, että poliisi- ja lääkärinkoulutuksessa tulee kiinnittää erityisesti huomiota erilaisuuden kohtaamiseen. Nykyisellään sellainen koulutus puuttuu ainakin vammaisuuden osalta lähes kokonaan.

Turun kihlakunnan syyttäjänvirasto pitää tärkeänä, että koulutuksessa korostettaisiin niin syyttäjille kuin erityisesti tuomareillekin inhimillisen ja ymmärtäväisen suhtautumisen tärkeyttä, koska oikeudenkäynti on useimmille asianomistajille ainutkertainen ja täysin vieras kokemus. Esimerkiksi asianomistajan korvausvaatimusten selvittely saa lausunnonantajan mukaan joskus (onneksi yhä harvemmin) sellaisiakin piirteitä, että ei olisi ihme, jos asianomistaja tuntisi itsensä pikemminkin syytetyksi.

Myös *Oulun kihlakunnan syyttäjänviraston* mukaan toimikunnan ehdottama lisäkoulutus ja -ohjeistus on tarpeen, jotta eri ammattiryhmät saavat riittävästi tietoa rikoksen uhrin asemasta ja rikoksen uhrin auttamiseen liittyvistä seikoista.

Oulun kihlakunnan poliisilaitoksen mukaan eri toimijoiden näkemykset uhrin aseman tärkeydestä saataneen lähestymään toisiaan yhteisellä koulutuksella sekä laajalla tiedottamisella. Poliisin osalta koulutustarve voisi kohdentua poliisin ja uhrin kohtaamistilanteisiin sekä poliisin informointiin siitä, millaisia mahdollisuuksia muilla tahoilla on auttaa ja tukea rikoksen uhria.

Demokraattiset Lakimiehet ry pitää esimerkiksi naisiin kohdistuvaa väkivaltaa sellaisena erityiskysymyksenä, jossa viranomaisten koulutuksen tarve on ilmeinen.

Rikosuhripäivystyksen näkökulmasta katsottuna on tärkeää, että viranomaisten ja muiden rikoksen uhreja kohtaavien tahojen koulutukseen panostetaan suunnitelmallisesti entistä enemmän.

2.2. Rikoksen uhrin opaslehtinen

Valtiovarainministeriö kannattaa ehdotusta uhrin opaslehtisen laatimiseksi. Toimikunnan mietinnön liitteenä oleva opaslehtisen luonnos on ministeriön mukaan hyvä pohja jatkotoimille.

Lahden käräjäoikeuden mukaan opaslehtinen vaikuttaa hyvin tarpeelliselta. Lehtisiä tulee varata myös käräjäoikeuksille, vaikka ne on pääosin tarkoitettu jaettavaksi prosessin aikaisemmissa vaiheissa. Lehtisen jakaminen ei kuitenkaan saa korvata henkilökohtaista vuorovaikutusta.

Oulun käräjäoikeus yhtyy toimikunnan käsitykseen siitä, että rikoksen uhreille on laadittava helposti omaksuttavia tietopaketteja esimerkiksi opaslehtisen muodossa. Oppaan suunnittelussa on varsinaisen tekstisisällön lisäksi kiinnitettävä huomiota siihen, että opas on rakenteeltaan ja ulkoasultaan selkeä ja mielenkiintoa herättävä.

Turun käräjäoikeus pitää poliisin asianomistajalle antamaa opaslehtistä erittäin hyvänä ajatuksena. Jo viranomaisen kanssa tekemisiin joutuminen puhumattakaan siitä, jos asianomistaja on joutunut vakavan rikoksen uhriksi, on omiaan heikentämään henkilön kykyä ymmärtää annettua suullista informaatiota.

Espoon kihlakunnanviraston syyttäjäsoston lausunnossa pidetään erityisen kannatettavana ehdotusta poliisin toimesta asianomistajille jaettavaksi opaslehtiseksi. Esite kattaisi koko rikosprosessiketjun täytöntöönpanoon asti, ja siihen tulisi liittää myös paikkakuntaakohtaiset eri viranomaisten yhteystiedot.

Turun kihlakunnan syyttäjänvirasto pitää ideaa rikoksen uhrin opaslehtisestä hyvänä. Lausunnonantajan mukaan esimerkiksi asianomistajien sinänsä aivan aiheelliset korvausvaatimukset kaatuvat usein siihen, että heillä ei ole riittävästi tietoa vaatimusten toteen näyttämiseksi tarvittavista seikoista.

Oulun kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan uhrin opaslehtinen on erittäin hyvä menetelmä muun muassa rangaistuksen vaatimiseen ja julkiseen puolustukseen

liittyvien seikkojen selvittämiseksi asianomistajalle. Lehtiseen tulee koota yksinkertaisessa muodossa tärkeimmät asianomistajan oikeudellista asemaa koskevat tiedot sekä tiedot oikeudenkäyntiavustajan saamisesta ja rikosvahinkojen korvaamisesta. Näiden tietojen lisäksi opaslehtiseen voitaisiin lisätä tietoa siitä, millaisissa rikoksissa yleensä asianomistajalla on mahdollisuus saada maksuton oikeudenkäynti. Lehtiseen voitaisiin vielä liittää rikoksen uhrin kannalta tärkeät paikkakuntakohtaiset yhteystiedot ja osoitteet.

Oulun kihlakunnan poliisilaitos pitää tiedon saannin varmistamiseksi perusteltuna opaslehtisen jakamista asianomistajille annettavan suullisen informaation lisäksi. Lehtinen ei saa olla pitkä eikä mutkikkaita ja vaikeita ilmaisuja sisältävä. Mietinnössä mukana oleva opaslehtinen lienee hyvä pohja toteutukselle poliisilaitoksen arvion mukaan.

Lahden kihlakunnan poliisilaitos pitää opaslehtistä ”loistojuuttuna”. Lausunnonantaja kuitenkin ihmettelee, onko oikeudenkäyntiavustajaa koskevassa toiseksi viimeisessä kappaleessa (s. 163) asiavirhe, kun sen mukaan tuomioistuimien voi määrätä *perheväkivallan* tai seksuaalirikoksen uhriksi joutuneelle avustajan tai tukihenkilön. Poliisilaitoksen mukaan kohta antaa aivan väärän kuvan siitä, että perheväkivalta jotenkin yleistekona antaisi mahdollisuuden avustajaan tai tukihenkilöön. Myös perheväkivallan kohdalla vaaditaan lausunnonantajan käsityksen mukaan aivan muunlaista törkeämpää tai tavanomaisesta poikkeavaa tekoa kuin perheväkivallasta puhuttaessa yleensä ymmärretään.

Poliisilaitos pitää opaslehtisen luonnosta (mietinnön liite s. 163) käyttökelpoisena ja tarpeellisena jo nyt. Lausunnonantaja ehdottaa kuitenkin luonnoksen ensimmäiseen kohtaan ”Kun olet joutunut rikoksen kohteeksi tai uhriksi” lisättäväksi ranskalaisen viivan maininnan ”jos olet joutunut seksuaalirikoksen uhriksi, älä peseydy ennen kuin otat yhteyttä poliisiin” jatkoksi: ”äläkä pese vaatteitasi”.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton mukaan toimikunnan esittämä uhrin opaslehtinen on hyvin tarpeellinen. Helppotajuista ja helposti saatavilla olevaa tiedotusaineistoa on syytä tuottaa nykyistä enemmän.

Suomen Demokraattiset Lakimiehet ry kannattaa toimikunnan ehdotusta rikoksen uhreille laadittavasta oppaasta, jossa kerrottaisiin heidän oikeuksistaan ja rikosprosessin kulusta ymmärrettävällä kielellä.

Henkirikoksen uhrien läheiset ry pitää luonnosta uhrin opaslehtiseksi erittäin hyvänä. Asioiden tiedottaminen on aloitettava jo peruskoulun yläasteella, jolloin sen antama tieto parhaiten tavoittaa mahdollisimman laajan osan yhteiskuntaa. Yhdistys suosittelee tällaista tiedotusta jopa oppiaineeksi, jolloin asioiden toinen puoli olisi mahdollisesti rikoksia ehkäisevä. Opaslehtistä tulisi olla saatavissa poliisilta, terveyskeskuksilta, sosiaalitoimistoista sekä kaikista niistä pisteistä joihin uhrin ja uhrin läheiset joutuvat turvautumaan rikoksen tapahduttua. Lehtisen sisältämät asiat tulisi myös ammattitaitoisesti selvittää asianomaiselle.

Rikosuhripäivystys arvioi, että ehdotettu opaslehtinen parantaisi tilannetta tiedotuksen osalta. Opaslehtisen ja sen sisältämän tiedon levittämiseksi ei ole riittävää, että sitä on jaossa viranomaisstahojen odotustiloissa. Rikoksen uhreja

kohtaavien tahojen tulisi jakaa tietoa aktiivisesti sekä suullisessa että kirjallisessa muodossa jokaiselle rikoksen uhriksi joutuneelle. Joka kotiin jaettuna lehtinen tavoittaisi varmimmin kaikki kansalaiset. Tietoa rikoksen uhrin asemasta ja oikeuksista tulisi muutenkin jakaa valtakunnallisissa tiedotusvälineissä nykyistä suunnitelmallisemmin.

2.3. Tutkimus

Lahden käräjäoikeus toteaa, että merkittävässä osassa perheväkivaltatapauksia myös mies on uhrin asemassa (erityisesti psyykkisessä väkivallassa). Tässä saattaisi käräjäoikeuden mukaan olla tulevaisuudessa tutkimisen aihetta.

Oulun käräjäoikeus yhtyy rikosuhritoimikunnan näkemyksiin tutkimusta ja toimikunnan ehdotusten rahoitusta koskevin osin.

Tilastokeskus esittää UHRI-tutkimusten rahoituksen järjestämistä siten, että tutkimus voitaisiin toteuttaa säännöllisin aikavälein. Rikosuhritoimikunnan ehdotuksissa ei tätä asiaa ole tuotu riittävän selvästi esille. Tilastokeskuksen UHRI-tutkimukset on todettu kokonaisrikollisuuden kuvaajina tarpeellisiksi ja vaikka tutkimusten toteutusta pidetään välttämättömänä on rahoituksen järjestäminen osoittautunut niin vaikeaksi, että tutkimuksen jatko on epävarma.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos yhtyy toimikunnan näkemykseen siitä, että uhrin asemaa kartoittavaa tutkimustietoa tulisi lisätä ja että rikollisuutta koskeviin tietojärjestelmiin tulisi kerätä nykyistä laajemmin tietoa myös rikoksen asianomistajista. Tämän lisäksi tutkimuslaitos pitää puutteena sitä, että oikeushallinnon tietojärjestelmissä ei ole huomioitu lähestymiskieltoa käsitteleviä tietoja lainkaan niin, että niitä voitaisiin tilastollisesti hyödyntää. Laitos pitää niin ikään ongelmana, ettei tuomioistuinten toiminnasta kertoviin oikeushallinnon tietojärjestelmiin ole otettu mukaan uhrista ja hänelle tuomituista vahingonkorvauksista kertovaa tietoa.

Suomen Demokraattiset Lakimiehet ry:n mielestä uhritutkimuksiin on panostettava. Yhdistys pitää riittämättömänä toimikunnan ehdotusta siitä, että selvitetäisiin mahdollisuudet ohjata osa valtion keräämistä sakkotuloista tutkimukseen. Yhdistyksen mukaan on myös erittäin tärkeää, että poliisi veloitettaisiin muuttamaan tilastointikäytäntöjään siten, että tietoja alettaisiin kerätä systemaattisesti myös rikoksen uhrista.

Naisasiainliitto Unioni ehdottaa, että niin uhritutkimusta kuin tutkimusta väkivallan syistä olisi kehitettävä ja tutkimustiedon ottamista huomioon olisi vaadittava lainsäädäntöä tarkistettaessa.

2.4. Toimikunnan ehdotusten rahoitus

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö pitää kannatettavana toimikunnan ehdotusta vähintään 5 miljoonan markan määrärahan ottamisesta valtion tulo- ja menoarvioon lähinnä Rikosuhripäivystyksen toiminnan turvaamiseksi. Samalla ministeriö haluaa muistuttaa, että taloudellista tukea tarvitsevat myös muut palvelumuodot, esimerkiksi

Raiskauskriisikeskus Tukinainen sekä erityisryhmien, kuten monikulttuurisen taustan omaavien naisten, vammaisten naisten ja naiskaupan uhrien tarvitsemat palvelut.

Valtiovarainministeriön mukaan ehdotusten arviointia vaikeuttaa se, ettei niiden taloudellisia vaikutuksia ole arvioitu kuin joidenkin ehdotusten osalta. Toimikunnan kaavailema rahasto rikoksen uhreja koskevan tutkimuksen, tilastoinnin ja uhrien kriisiavun rahoittamiseksi lienee perustuslain 87 §:ssä tarkoitettu talousarvion ulkopuolinen rahasto, VM toteaa. Ministeriö ei kannata rahaston perustamista vaan katsoo, että rahoitus tulisi järjestää nykyiseen tapaan siten, että ainakin Rikosuhripäivystykselle osoitetaan varoja raha-automaattivaroista. Muuten rahoitus hoidettaisiin valtion talousarvion kautta. Valtiovarainministeriö on valmis osallistumaan toimikunnan ehdottaman rahoitusta koskevan jatkoselvityksen laatimiseen.

Lahden kihlakunnan syyttäjänvirasto huomauttaa, ettei toimikunta näytä erityisesti kiinnittäneen huomiota esittämiensä toimenpiteiden kustannusvaikutuksiin. Nämä on kuitenkin syytä erikseen arvioida.

Rikosuhripäivystys toteaa, että ehdotuksen mukaan niin sanotun kolmannen sektorin toimintaan rikoksen uhrin tukemisessa tulisi osoittaa valtion rahoitusta. Tämän tarpeen Rikosuhripäivystys tietää käytännön toiminnastaan. Voidakseen vastata osaltaan sekä mietinnön että rikoksen uhrin oikeuksia rikosoikeudenkäynnissä koskevan Euroopan unionin puitepääötöksen edellyttämiin tehtäviin, olisi Rikosuhripäivystyksen kannalta ensiarvoisen tärkeää, että riittävä valtion rahoitus toteutuisi.

2.5. Asianomistajan oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö

2.5.1. Avustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuus

Sosiaali- ja terveysministeriö pitää erityisen kannatettavana toimikunnan ehdotusta tuomioistuimen mahdollisuudesta määrätä tukihenkilö myös sellaiselle asianomistajalle, jolle määrätään oikeudenkäyntiavustaja.

Lahden käräjäoikeuden mukaan avustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuus voidaan hyvin poistaa.

Myös *Turun käräjäoikeus* pitää suositeltavana, että asianomistajalle voitaisiin määrätä sekä tukihenkilö että oikeudenkäyntiavustaja.

Oulun kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuuden poistaminen voitaisiin rajata koskemaan vain toimikunnan ehdottamaa ensimmäistä ryhmää, koska tukihenkilön tarve näissä rikoksissa on korostuneempi huomioon ottaen erityisesti seksuaalirikokset. Toisen ryhmän rikoksien osalta tukihenkilö voitaisiin oikeudenkäyntiavustajan lisäksi määrätä harkinnanvaraisesti pitäen lähtökohtana asianomistajan tuen tarvetta.

Oulun kihlakunnan poliisilaitos pitää asianomistajan oikeudenkäyntiavustajaa ja tukihenkilöä koskevia ehdotuksia perusteltuina. Avustajan ja tukihenkilön käyttömahdollisuuksia olisi tarpeen laajentaa sekä antaa mahdollisuus asianomistajalle tarpeen vaatiessa käyttää molempien apua prosessissa. On selvää,

että lainopillisen avun lisäksi oikeudenkäynnissä esimerkiksi seksuaalirikoksen johdosta vaatimuksia esittävä asianomistaja voi tarvita avukseen tukihenkilöä. Tukihenkilön tarvetta koskevassa asiassa asianomistajan omalla tarpeella ja siihen perustuvalla harkinnalla tulisi olla keskeinen merkitys.

Suomen Asianajajaliitto tukee toimikunnan esittämiä laajennuksia oikeudenkäyntiavustaja- ja tukihenkilöjärjestelmään. Ehdotuksen oikeudenkäyntiavustaja- ja tukihenkilöjärjestelmän vaihtoehtoisuuden poistamisesta Asianajajaliitto näkee kannatettavana.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto pitää tärkeänä, että rikoksen uhrin oikeutta saada valtion varoista maksettava oikeudenkäyntiavustaja ja /tai tukihenkilö laajennetaan. Oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuus tulee poistaa.

Naisasialiitto Unioni kannattaa oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuuden poistamista. Törkeisiin henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa asianomistaja (tai hänen syyteoikeuttaan käyttävä) tarvitsee sekä oikeudenkäyntiavustajan että tukihenkilön. Erityisen tuen tarpeessa olevien tukemiseen olisi panostettava läpi koko prosessin.

Suomen Demokraattiset Lakimiehet ry kannattaa toimikunnan ehdotusta, jonka mukaan asianomistajan oikeudellinen avustaja ja tukihenkilö eivät olisi toisensa poissulkevia vaihtoehtoja. Avustajan saaminen toimikunnan ehdottamissa rikoksissa on erittäin tarpeellista. Tämän lisäksi rikoksen uhri tarvitsee henkiseksi tuekseen tukihenkilöä. Yhdistys pitää tärkeänä, että poliisi kertoisi rikosten uhreille tästä mahdollisuudesta. Poliisin pitäisi myös muuttaa omia työkäytäntöjään siten, että avustaja ja tukihenkilö saataisiin esitutkintaan mukaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

2.5.2. Oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön määräämisen perusteet

Valtiovarainministeriö ottaa kantaa asianomistajan oikeudenkäyntiavustajaa ja tukihenkilöä koskevaan uudistukseen ehdotuksen taloudellisten vaikutusten arvioinnin valmistuttua.

Valtakunnansyyttäjä pitää rikosuhritoimikunnan ehdottamaa avustajaan oikeuttavien rikosten piirin laajentamista perusteltuna. Valtakunnansyyttäjä huomauttaa kuitenkin, että eräältä osin toimikunnan ehdotus on altis kritiikille. Toimikunta ehdottaa avustajan määräämisen perusteena olevien rikosten porrastamista kahteen ryhmään siten, että ensimmäiseen ryhmään kuuluvien rikosten asianomistajalle määrättäisiin avustaja aina, ellei sitä erityisistä syistä pidettäisi tarpeettomana. Toiseen ryhmään kuuluvista rikoksissa avustajan määrääminen edellyttäisi lisäksi tiettyjen lisäkritereiden täyttymistä. Ongelmana toimikunnan tekemässä jaottelussa on se, että mm. törkeä pahoinpitely kuuluisi ensimmäiseen ryhmään ja ryöstön eri asteet toiseen. On kuitenkin vaikea löytää perustetta sille, että törkeän ryöstön asianomistajan oikeus avustajan saamiseen olisi toimikunnan ehdotuksen mukaan rajoitetumpi kuin törkeän pahoinpitelyn. Ehdotettua rajausta ei valtakunnansyyttäjän mukaan voitane perustella pelkästään sillä seikalla, että törkeään ryöstöön syyllistyminen ei välttämättä edellytä väkivallan käyttämistä.

ROL 2 luvun mukaista avustajaa käsitellessään toimikunta ehdottaa lisäksi, että myös yritykseksi jääneet rikokset oikeuttaisivat avustajan ja tukihenkilön määräämiseen. Tätä valtakunnansyyttäjä pitää perusteltuna. Samassa yhteydessä pitäisi kuitenkin huomioida lisäksi se, että avustajan määräämisen tulisi olla mahdollista myös silloin, kun juttu koskee yllytystä taikka avunantoa ROL 2:1 a:ssä mainittuun rikokseen.

Lisäksi valtakunnansyyttäjä toteaa yleisesti, että nykyisellään ROL 2 luvun mukaisen avustajan määräyksen voimassaolosta sekä määräämisestä muutoksenhaussa on varsin puutteelliset säännökset. Tältä osin ROL 2:7.1:ssä säädetään ainoastaan siten, että avustajan on tarvittaessa avustettava päämiestään myös haettaessa muutosta ylemmässä oikeusasteessa. Avoimeksi jää näin ollen muun muassa se, pysyykö avustajan määräys voimassa syyttäjän mahdollisesta muutoksenhausta riippumatta.

ROL 2:1 a:n mukaan avustaja voidaan määrätä vain virallisen syyttäjän ajamassa jutussa. Epäselväksi ROL:n ja sen esitöiden valossa kuitenkin jää, voidaanko asiaa pitää virallisen syyttäjän ajamana vielä sen jälkeen, kun hän on tyytynyt alemman oikeuden ratkaisuun. Toisaalta voidaan kysyä, onko avustajan määräyksen voimassaolon kannalta riittävää se, että syyttäjä on jutussa vastannut syytetyn tekemään valitukseen. Valtakunnansyyttäjän mukaan voitaisiin ottaa harkittavaksi, tulisiko Suomen lainsäädäntöön sisällyttää yksityiskohtaiset säännökset ROL 2 luvun mukaisen avustajan määräyksestä/määräämisestä muutoksenhaussa. Esimerkiksi Ruotsissa näin on toimittu (Lag om målsägandebitråde 1.2 ja 3.2 §).

Lahden käräjäoikeuden mukaan avustajan määräämisen edellytysten porrastaminen rikoksen törkeysasteen perusteella tuntuu perustellulta. Lievempien rikosten eli ”toisen portaan” osalta hallituksen esityksen perusteluissa tulee myöntämisedellytyksiä käsitellä riittävän yksityiskohtaisesti. Törkeiden rikosten osalta esityksestä ei käy selvästi ilmi, tuleeko avustaja määrätä viran puolesta vai edellyttääkö se asianomistajan pyyntöä.

Oulun käräjäoikeus pitää perusteltuna toimikunnan ehdotusta asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan määräämisen perusteena olevien rikosten porrastamista kahteen ryhmään.

Ensimmäiseen ryhmään sisällytettyjen rikosnimikkeiden osalta käräjäoikeudella ei ole juurikaan huomautettavaa. Tosin törkeiden pahoinpitelyjen osalta on syytä vielä harkita, onko niiden varaukseton sisällyttäminen kyseiseen ryhmään perusteltua. Sellaisten tekojen kokonaismäärä, joissa tekijää syytetään tai joissa tekijä tuomitaan törkeästä pahoinpitelystä, on huomattava ja se sisältää myös tekoja, joissa oikeudenkäyntiavustajan määräämiselle asianomistajalle ei ole tarvetta.

Toiseen ryhmään sisällytettyjen rikosnimikkeiden osalta käräjäoikeudella ei ole huomautettavaa.

Tukihenkilön määräämisen edellytysten osalta käräjäoikeus yhtyy toimikunnan ehdotukseen.

Lahden kihlakunnan syyttäjänvirasto pitää oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön käytön laajentamista koskevia ehdotuksia sinänsä kannatettavina, mutta korostaa, että ehdotonta pakkoa tietyissä tilanteissa pitäisi välttää. Rikoksen uhrillakin pitäisi

olla oikeus tehdä valintoja ja itse päättää, mikä on hänen kannaltaan sopivin menettelytapa kussakin tilanteessa.

Turun kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön käyttömahdollisuutta tulisi ilman muuta lisätä. Asianomistajat tulevat aivan liian usein oikeuteen yksin tilanteissa, joissa avustajan tarve on ilmeinen. Avustajan käyttömahdollisuutta tulisi harkita toimikunnan esittämää laajemmaksikin.

Lahden kihlakunnan poliisilaitos pitää oikeudenkäyntiavustajaa ja tukihenkilöä koskevia toimikunnan ehdotuksia kannatettavina ja tarpeellisina.

Suomen Asianajajaliitto pitää sinänsä kannatettavana toimikunnan esitystä oikeudenkäyntiavustajan määräämisen perusteena olevien rikosten porrastamisesta kahteen ryhmään. Seksuaalirikosten ja törkeiden henkeen tai terveyteen kohdistuvien rikosten kohdalla tapahtuva avustajan määrääminen aina, ellei sitä erityisistä syistä pidettäisi tarpeettomana, on Asianajajaliiton mukaan järkevä ja hyödyllinen uudistus.

Asianajajaliitto kannattaa järjestelmän laajentamista esitetyllä tavalla rikoslain 25 ja 31 luvun tarkoittamiin tekoihin sekä rikoslain 16 luvun 9 a §:n lähestymiskiellon rikkomiseen. Asianajajaliitto esittää tässä yhteydessä lisäksi harkittavaksi ns. sokean väkivallan sisällyttämistä sanotun säännösten piiriin. Ajatuksena on, että henkilön joutuessa esimerkiksi satunnaisen väkivaltarikoksen kohteeksi yleisellä paikalla eli paikalla, jossa yhteiskunta on ottanut huolehtiakseen kansalaisten turvallisuudesta, rikoksen uhri saisi asiantuntevan oikeusavun yhteiskunnan kustannuksella huolehtimaan eduistaan. Sokea väkivalta kuuluisi rikoksiin, joissa avustajan määräämisen lisäedellytyksenä olisi, että määräyksen antaminen olisi perusteltua rikosentekijän ja asianomistajan välisen suhteen tai muiden erityisten syiden vuoksi.

Invalidiliitto katsoo, että asianomistajalle määrättävän oikeudenkäyntiavustajan osalta ehdotetut laajennukset lakiin parantaisivat erityisen tuen tarpeessa olevien ryhmien asemaa. Tulisi kuitenkin kiinnittää erityistä huomiota siihen, että esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä kuunneltaisiin nimenomaan asianosaista, ehkä vaikeasti puhuvaa rikoksen uhria eikä automaattisesti ainoastaan hänen avustajaansa. On myös kiinnitettävä erityistä huomiota tilanteisiin, joissa uhri rikoksen seurauksena vammautuu. Hän tarvitsee tuolloin tukea sekä rikoksen uhrina että vammautumisensa takia.

Invalidiliitto pitää myös tukihenkilön määräämistä koskevien säännösten laajentamista perusteltuna. Ne rikokset, joissa oikeudenkäyntiavustaja voidaan määrätä ja nyt ehdotetaan määrättäväksi ovat juuri sellaisia, joissa henkisen ja nimenomaisesti muunkin kuin juridisen tuen ja avun tarve on suuri. Tutkintatilanteessa ei esimerkiksi vammaisen lapsen ja naisen kertomusta aina uskota. Invalidiliitto muistuttaa, että kehitysvammaiset, heikkolahjaiset tai muuten järkyttyneet eivät ymmärrä koko tilannetta puhumattakaan, että osaisivat tehdä rikoilmoituksen asiasta tai muuten valvoa omia oikeuksiaan. Vammaisella uhrilla, joka ei itse kykene huolehtimaan asioistaan, on oltava oikeuden määräämä tukihenkilö aina.

Lisäksi Invalidiliitto esittää yksittäisenä havaintonaan, että yleisten edunvalvojien koulutuksessa tulisi ottaa huomioon tilanteet, joissa henkilön edunvalvonnan tarve on syntynyt jollakin tavoin epämääräisissä olosuhteissa tapahtuneen rikoksen ja siitä seuranneen vammautumisen jälkeen. Edunvalvojien kuten kaikkien muidenkin viranomaisten tulee tällöin erityisesti pidättäytyä syylistämstä rikoksen uhriksi joutuneita ja sen takia vammautuneita henkilöitä.

Ensi- ja turvakotien liitto pitää turvakotityön käytännön näkökulmasta hyvänä laajentaa asianomistajan tai uhrin omaisten oikeutta oikeusavustajaan tai tukihenkilöön. Tuen tulisi olla riittävän pitkäaikaista, ja sen tulisi sisältää rikosprosessin eri vaiheet ennen oikeudenkäyntiä ja sen jälkeen. Uhrin tuen saanti voi vaikuttaa siihen, ettei esimerkiksi ilmoituksia pahoinpitelyrikoksista ja lähestymiskieltihakemuksia peruttaisi niin usein uhrin tekijää kohtaan tunteman pelon vuoksi.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto kannattaa rikosuhritoimikunnan esityksiä oikeudenkäyntiavustaja- ja tukihenkilöjärjestelmän kehittämisestä. Järjestelmässä tulee kiinnittää erityistä huomiota rikoksen uhriksi joutuneen lapsen asioiden hoitamiseen.

2.5.3. Asianomistajan omaisten oikeus avustajaan ja tukihenkilöön

Lahden käräjäoikeuden mukaan ehdotus omaisten oikeudesta avustajaan ja tukihenkilöön selkeyttää kysymystä. Asialla on myös rikoksen seuraus huomioon ottaen todellista merkitystä.

Oulun käräjäoikeus ei pidä tarpeellisena toimikunnan ehdottamaa säännöstä, jonka tarkoituksena olisi selventää surmatun asianomistajan omaisten oikeutta avustajaan tai tukihenkilöön. Kuten toimikunnan mietinnössäkkin todetaan, kuolleen asianomistajan syyteoikeuden siirtyminen hänen lähiomaisilleen ei vielä tarkoita sitä, että omaiset muuten olisivat asianomistajan asemassa (s. 36). Asianomistajan aseman saavuttaakseen lähiomaisilla on lisäksi oltava rikoksen johdosta kuolleen asianomistajan kuoleman perusteella syntynyt yksityisoikeudellinen vaade (*Virolainen, Rikosprosessioikeus 1, 1998, s. 192*).

Oulun käräjäoikeuden mukaan ROL 1 luvun 17 §:n ja 2 luvun 1 a §:n 1 momentin 2 kohdan säännöksiä yhdessä sovellettaessa on selvää, että surmatun lähiomaiset voivat saada viimeksi mainitussa lainkohdassa asianomistajalle kuuluvaksi säädetyn edun. Näin ollen käräjäoikeus katsoo, että toimikunnan ehdottama lain selventäminen ei ole tarpeen etenkin, kun selventävä säännös saattaisi toisaalta hämärtää kysymystä siitä, milloin surmatun lähiomaiset ovat asianomistajan asemassa. Mainittu vaara olisi olemassa siitäkin huolimatta, että selventävän säännöksen mukaan surmatun lähiomaisia pidettäisiin asianomistajina vain oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön käytöstä päätettäessä.

Turun käräjäoikeus katsoo, että rikoksen johdosta kuolleen henkilön lähiomaisille, joilla on oikeus käyttää syyteoikeutta asiassa, tulee voida määrätä tukihenkilö tai avustaja samoin perustein kuin muullekin asianomistajalle. Käräjäoikeuden käsityksen mukaan tämä on jo nykyisen lain mukaan mahdollista.

Oulun kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan ROL:iin voitaisiin lisätä toimikunnan ehdottama säännös siitä, että surmatun asianomistajan omaisia pidetään asianomistajina avustajan ja tukihenkilön käytöstä päätettäessä. Tämä edellyttää syyttäjänviraston mukaan niiden rajausten ottamista huomioon, jotka se on esittänyt avustajan ja tukihenkilön vaihtoehtoisuuden poistamista koskevassa kohdassa.

2.6. Vahingonkorvausten käsittely rangaistusmääräysmenettelyssä

Valtakunnansyyttäjä katsoo, että poliisialoitteisessa rangaistusmääräysmenettelyssä tulee suhtautua varauksellisesti toimikunnan ehdotuksen kaltaiseen menettelyyn. Sen sijaan on ajateltavissa, että syyttäjälaitteisessa rangaistusmääräysmenettelyssä vahingonkorvausvaatimusten käsittely tulisi mahdolliseksi. Syyttäjä voisi normaalin esitutkinnan ja syyteharkinnan jälkeen antaa rangaistusvaatimuksen nykyistä väljemmissä rajoissa ja esittää myös asianomistajan korvausvaatimuksen rangaistusvaatimuksen yhteydessä. Tällä tavoin soveltamisalaa voitaisiin laajentaa lähinnä omaisuusrikoksissa. Tässä yhteydessä nousee luonnollisesti esiin myös periaatekysymys tuomioistuimilta syyttäjille siirrettävän tuomiovallan legitimiisyydestä, valtakunnansyyttäjä muistuttaa.

Oulun kärjäoikeuden käsityksen mukaan on ilmeistä, että rangaistusmääräysmenettelyssä voitaisiin käsitellä vain rikosentekijän oikeaksi myöntämiä ja siten riidattomia asianomistajan korvausvaatimuksia. Menettelyn muuttaminen ehdotetulla tavalla vaatii joka tapauksessa erillisen valmistelun. Kärjäoikeuden mukaan on selvää, että muutos parantaisi asianomistajan asemaa siten, että rangaistusmääräysmenettely tuottaisi tälle korvausten osalta täytäntöönpanokelpoisen ratkaisun. Ehdotettu muutos johtaisi tuomiovallan osittaiseen siirtymiseen tuomioistuimilta syyttäjälaitokselle, ja tällaiset muutokset on aina harkittava ja valmisteltava erittäin huolellisesti, kärjäoikeus painottaa.

Turun kärjäoikeus huomauttaa, että mietinnössä ei ole lainkaan selvitetty, miten vahingonkorvausvaatimuksen käsittely rangaistusmääräysmenettelyssä käytännössä tapahtuisi. Sellaisen korvauksen vahvistaminen, jonka vastaaja suostuu suorittamaan, voisi ehkä tulla kysymykseen. Riitaisten korvausvaatimusten käsittelyyn menettely tuskin ainakaan soveltuu, kärjäoikeus katsoo.

Espoon kihlakunnanviraston syyttäjäsasto haluaa nostaa toimikunnan ehdotuksista esille ehdotuksen, jonka mukaan syyttäjä voisi rangaistusmääräysmenettelyssä vahvistaa myös yksityisoikeudellisen vahingonkorvausvaatimuksen. Lausunnonantaja toteaa tämän liittyvän myös Suomen Syyttäjähdistys ry:n ajamaan syyttäjälaitteiseen sakkohankkeeseen.

Lahden kihlakunnan syyttäjänvirasto huomauttaa, että asiaa vahingonkorvausten käsittelystä rangaistusmääräysmenettelyssä ei voida ratkaista aivan niin yksioikoisesti kuin toimikunta tekee mietinnön sivulla 47 viitattaessaan Ruotsin lakiin. Ruotsissa menettely edellyttää epäillyn suostumusta, lausunnossa muistutetaan. Mikäli meillä aiottaisiin siirtyä ehdotettuun menettelyyn, se merkitsisi myös asiaa koskevan lainsäädännön tarkastelua uudelta pohjalta.

Turun kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan rangaistusmääräysmenettelyn käyttöalan tuntuva laajentaminen nykyisestä palvelisi kaikkien, ei vähiten

asianomistajien, etua. Se olisi myös viranomaisresurssien käyttämistä ajatellen välttämätöntä. Lausunnonantaja pitää toimikunnan ehdotusta vahingonkorvauskysymysten käsittelemisestä rangaistusmääräysmenettelyssä ehdottomasti kannatettavana mutta puolitiehen jäävänä: pitemmälle on syytä mennä.

Oulun kihlakunnan syyttäjänvirasto kannattaa yksinkertaisten ja selvien vahingonkorvausvaatimusten käsittelyä rangaistusvaatimusmenettelyssä, koska näin voitaisiin lisätä rangaistusvaatimusmenettelyn käyttöalaa selvissä tapauksissa. Syyttäjillä puolestaan vapautuisi lisäresursseja vaikeampiin asioihin.

Oulun kihlakunnan poliisilaitoksen mukaan ehdotus vahingonkorvausten käsittelystä rangaistusmääräysmenettelyssä on perusteltu ja toteutus ilmeisen tarpeellinen. Lausunnonantaja toteaa, että jos vahingonkorvausvaatimusta koskeva asia käsiteltäisiin toimikunnan ehdottamalla tavalla, edellyttäisi se kuitenkin korvausasian käsittelyä tuomioistuimessa. Muunlainen joustavampi menettelytapa (esimerkiksi syyttäjä ratkaisun tekijänä) edellyttäisi nykyiseen lainsäädäntöön ja vahingonkorvausmenettelyyn suuria muutoksia, jotka kuitenkin toteutuessaan helpottaisivat vahingonkorvaukseen liittyvien asioiden käsittelyä käytännössä.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos pitää perusteltuna toimikunnan esitystä rikoksen vahingonkorvausvaatimuksen käsittelystä rangaistusmääräysmenettelyn yhteydessä.

2.7. Vahingonkorvausten perinnän tehostaminen

Rikosuhritoimikunta arvioi mietinnön sivulla 56, että uhrin asemaa korvausten saajana voitaisiin parantaa tehostamalla tuomittujen vahingonkorvausten täytäntöönpanoa. Ruotsissa viranomaiset hoitavat aktiivisesti korvausten perintää uhrin puolesta: tuomioistuimesta lähetetään kopio lainvoimaisesta tuomiosta virkateitse ulosottoviranomaiselle, joka tiedustelee korvaukseen oikeutetulta rikoksen uhrilta, haluaako hän vahingonkorvauksen täytäntöönpanoa. Toimikunnan mukaan Suomessakin voitaisiin harkita menettelyä, jossa korvauksen täytäntöönpano ei kokonaan perustuisi asianomistajan aloitteellisuuteen.

Kokemäen käräjäoikeus kannattaa ehdotusta, että tuomittu korvaus menisi aina viran puolesta perintään ulosottoviranomaisille, jolloin asianomistajan aktiivisena tehtävänä olisi vain peruuttaa ulosottoimet. Perintään siirtämisestä ilmoitettaisiin läsnäolueille asianosaisille tuomiota julistettaessa ja istunnosta poissa olleille erikseen. Poissa olleelle asianomistajalle riittäisi vain yksi ilmoitus, jossa kerrotaan ratkaisun sisäلتö ja tieto siitä, että asia on siirretty ulosottoon. Asianomistaja voisi ilmoittaa tuomioistuimelle, että hän huolehtii saatavansa perimisestä itse, jolloin korvausta ei siirrettäisi viran puolesta ulosottomiehelle. Asianomistajalle tulisi tuolloin aina ilman eri tilausta toimittaa ulosottokelpoinen jäljennös ratkaisusta.

2.8. Rikoksen uhri oikeudenkäynnissä

2.8.1. Asianomistajan ja todistajan kuuleminen

Sosiaali- ja terveysministeriö pitää erityisen kannatettavana ehdotusta videotekniikan hyödyntämisestä varsinkin lasten ja muiden erityisen suojelun tarpeessa olevien

uhrien turvaamiseksi. Lisäksi oikeudenkäynti tulisi järjestää siten, että uhrin ei tarvitsisi odottaa samoissa tiloissa rikoksentehtäjän kanssa.

Lahden käräjäoikeus pitää erillisten odotustilojen järjestämistä asianomistajille ja vastaajille ylimitoitettuna vaatimuksena. Asia voitaneen kuitenkin ottaa huomioon uusien oikeustalojen suunnittelussa. Vaikeimmissa tapauksissa asianomistajalla on todennäköisesti tukihenkilö tai avustaja, joka osaltaan pystyy helpottamaan piinalliseksi koettavaa tilannetta.

Oulun käräjäoikeus toteaa, että tekniikan hyödyntäminen kuulusteluissa on sinänsä kannatettavaa. Asian valmistelussa on kuitenkin kiinnitettävä erityistä huomiota ns. fair trial –periaatteen toteutumiseen, sillä nauhoitettujen kuulustelukertomusten käyttäminen johtaisi siihen, ettei vastapuolella olisi mahdollisuutta esittää kuultavalle lisäkysymyksiä. Käräjäoikeus pitääkin parempana, että todistajien ja asianomistajien asemaa parannettaisiin käyttämällä heidän kuulemisensa yhteydessä samoja teknisiä menettelytapoja kuin ns. pelkävien todistajien kuulemisessa taikka kuulemalla heitä reaaliaikaisia puhelin- tai videoyhteyksiä apuna käyttäen.

Turun käräjäoikeus kannattaa sitä, että lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien kuulemiselle säädettäisiin sellaiset puitteet, että kuuleminen aiheuttaisi mahdollisimman vähän henkistä rasitusta. Video- ja muun tekniikan mahdollisessa käyttöönottamisessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, että menettely olisi helposti toteutettavissa istunto-oloissa. Suuren työtaakan alla työskentelevällä käräjäoikeudella on suuri houkutus katsoa, että kuuleminen voidaan toteuttaa normaalilla menettelyllä, mikäli vaihtoehtoinen kuulemistapa aiheuttaisi suuria etukäteistoimia ja olisi aikaavievä.

Asianomistajien, todistajien ja vastaajien odottaminen istuntoa samoissa tiloissa on pitkälti istuntotiloista johtuva resurssikysymys, Turun käräjäoikeus huomauttaa. Asianomistajan turvallisuudentunnetta tuskin paljon lisääisi se, että hänet yksinään sijoitettaisiin johonkin sivuhuoneeseen odottamaan ilman mitään valvontaa. Järjestystä ylläpitävien henkilöiden toimien perustaminen lisääisi kaikkien oikeudenkäyntiin osallistuvien turvallisuudentunnetta, oikeudenkäyntitilojen odotushuoneessa kiertelevä virkapukuinen järjestysmies antaisi turvallisuudentunnetta jo pelkällä läsnäolollaan. Käräjäoikeus ehdottaakin, että ainakin suurimpiin käräjäoikeuksiin perustettaisiin järjestysmiehen virkoja.

Lahden kihlakunnan syyttäjänvirasto pitää hieman arveluttavana ajatusta siitä, että syyttäjän vastuulla voisi olla rikoksen uhrin tai todistajan suojaaminen oikeudenkäynnin käytännön järjestelyissä. Tuomioistuinten tilat kuuluvat tuomioistuimille ja niille kuulunee ensisijaisesti vastuu oikeudenkäynnin ulkoisista olosuhteista.

Turun kihlakunnan syyttäjänvirasto pitää hyvinä rikoksen uhria oikeudenkäynnissä koskevia toimikunnan ehdotuksia. Asianomistajan asema rinnastuu nykyprosessissa monessa suhteessa todistajan asemaan ja todistajan asemaa parantamaan suunniteltujen toimenpiteiden tulisi olla sovellettavissa myös asianomistajaan.

Oulun kihlakunnan poliisilaitoksen mukaan sekä rikoksen asianomistajan että myös todistajan asemaa ja siihen liittyvää turvallisuutta oikeudenkäynnissä tulisi parantaa.

Tämä olisi mahdollista nykyaikaisen audiovisuaalisen videotekniikan avulla niin, ettei vastaajaa pelkäävän asianomistajan tai todistajan tarvitsisi olla fyysisesti samassa tilassa vastaajan kanssa oikeudenkäyntiprosessin aikana. Mainitunlaiset pelkotilat lienevät viime vuosien aikana yleistyneet ja niitä tuodaan myös esitutkinnassa esille aikaisempaa huomattavasti useammin.

Lahden kihlakunnan poliisilaitos esittää toimikunnan ehdotuksen lisäksi, että asianomistajien ja todistajien tulisi voida joissakin harvoissa tapauksissa olla kuultavina oikeudessa niin, että heidän henkilöllisyytensä ei tulisi epäiltyjen tietoon (esimerkiksi järjestäytyneiden rikollisjengien jutuissa). Epäillyn avustajan oikeus tehdä kysymyksiä kuultavalle voitaisiin toteuttaa videotekniikan keinoin.

2.8.2. Oikeuskäsittelyn ajankohdan ilmoittaminen asianomistajalle

Lahden käräjäoikeuden mukaan ei ole lainkaan selvää, olisiko tuomioistuimen asianomistajalle lähettämä ilmoitus tuomioistuinkäsittelyn ajankohdasta asiakaspalvelun parantamista tai ainakaan tarpeellista. Asiaan liittyy myös käytännön hankaluuksia. Selkeintä olisi, jos syyttäjän tehtävänä olisi syyteharkinnan jälkeen ilmoittaa asianomistajana esitutkinnassa kuullulle henkilölle ratkaisustaan. Ilmoitus voisi sisältää ainakin kolme vaihtoehtoa: asia siirtyy tuomioistuinkäsittelyyn käräjäoikeuteen x, syyttäjä on tehnyt syyttämättäjättämispäätöksen tai syyttäjä ei katso henkilöä jutussa asianomistajaksi (toisin kuin poliisi). Asianomistaja voisi halutessaan tiedustella käräjäoikeudesta juttunsa käsittelystä.

Oulun käräjäoikeus kannattaa toimikunnan ehdotusta, että tuomioistuin velvoitettaisiin ilmoittamaan oikeuskäsittelyn ajankohta myös sellaiselle asianomistajalle, jonka ei tarvitse olla läsnä oikeudenkäynnissä. Lausunnonantaja huomauttaa mainitun ilmoitusmenettelyn olevan jo käytössä joissakin käräjäoikeuksissa, esimerkiksi juuri Oulun käräjäoikeuden laamanni on antanut suosituksen, että asianomistajalle lähetetään aina ilmoitus oikeuskäsittelyn ajankohdasta.

Turun käräjäoikeus huomauttaa, että käräjäoikeuden työmäärä lisääntyisi suuresti, jos oikeuden tulisi ilmoittaa istunnosta asianomistajalle siinäkin tapauksessa, että asianomistaja ei ole esittänyt korvausvaatimuksia asiassa. Mikäli käräjäoikeudelle asetettaisiin tällainen ilmoitusvelvollisuus, asianomistajalle olisi ilmoituksessa tehtävä selväksi, että hän ei voi enää istunnossa esittää uusia korvausvaatimuksia.

Espoon kihlakunnanviraston syyttäjäsoston käsityksen mukaan ei ole syytä velvoittaa käräjäoikeutta kutsumaan pääkäsittelyyn asianomistajia, joilla ei ole vaatimuksia. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain säännöksillä on juuri haluttu poistaa turhat haastamiset.

Oulun kihlakunnan syyttäjänviraston kanta on, ettei toimikunnan ehdottama ilmoitusvelvollisuus sinänsä paranna rikoksen uhrin asemaa, vaan voi aiheuttaa epätietoisuutta ja turhia kyselyjä oikeudenkäyntiin saapumisesta. Sen sijaan asianomistajan kirjallisen vahingonkorvausvaatimuksen ratkaisu ja erityisesti hylkäävä ratkaisu tulisi velvoittaa ilmoittamaan välittömästi asianomistajalle mahdollisen muutoksenhaun turvaamiseksi.

Suomen Asianajajaliitto esittää, että oikeudenkäynnistä poissa olevaa asianomistajaa koskevia toimikunnan ehdotuksia harkittaisiin vielä tarkemmin. Erityisesti niiden sopivuus rikosoikeudenkäyntijärjestelmään kokonaisuudessaan tulisi harkita tarkemmin. Lailla oikeudenkäynnistä rikosasioissa haluttiin saada aikaan muutos sitä ennen vallinneeseen tilanteeseen, jolloin kaikki asianomistajat aina välttämättä tuli kutsua oikeudenkäyntiin. On pelättävissä, että esitetynlainen muutos johtaisi jälleen tilanteeseen, jossa asianomistajat saapuisivat oikeudenkäyntiin silloinkin, kun se on täysin tarpeetonta.

2.8.3. Vahingonkorvausratkaisusta tieto asianomistajalle

Kokemäen käräjäoikeus ehdottaa asian käsittelystä poissa olleen asianomistajan aseman parantamista vielä esitettyä enemmän niin, että korvausvaatimuksen ratkaisusta käräjäoikeudessa ilmoitettaisiin asianomistajalle aina.

Oulun käräjäoikeus yhtyy toimikunnan käsitykseen siitä, että tuomioistuimelle tulisi asettaa velvollisuus lähettää kirjallisen vahingonkorvausvaatimuksen esittäneelle, oikeudenkäynnistä poissa olevalle asianomistajalle ilmoitus ratkaisusta ja oikeudesta muutoksenhakuun, jos korvausvaatimus on hylätty.

Turun käräjäoikeus muistuttaa siitä, että tuomio ei vielä istunnossa julistettaessa ole sellaisessa kirjoitetussa muodossa, josta voitaisiin toimittaa esimerkiksi kopio asianomistajille. Käräjäoikeuden työmäärä lisääntyisi huomattavasti, jos jokaiselle asianosaiselle, jonka korvausvaatimus on osaksikin hylätty, pitäisi tuomion julistamisen pohjana olevista puheenjohtajan muistiinpanoista erikseen välittömästi poimia, kirjoittaa ja lähettää häntä koskeva osa. Käytännössä tämä on lähes mahdotonta. Käräjäoikeus muistuttaa siitä, että kirjallisesti vaatimuksensa esittäneelle asianomistajalle ilmoitetaan käsittelypäivä. Asianomistajalla on siten mahdollisuus esimerkiksi puhelimitse tiedustella vaatimuksensa hyväksymistä.

Suomen Asianajajaliitto toteaa, että ehdotetunlaista uudistusta harkittaessa tulisi miettiä myös kysymystä siitä, tulisiko tuomioistuimelle asettaa velvollisuus ratkaisun ilmoittamisesta muillekin jutun asianosaisille. Samalla herää kysymys siitä, tulisiko loogisuuden nimissä tuomioistuin velvoittaa esimerkiksi kansliatuomiota käyttäessään ilmoittamaan ratkaisustaan asianomistajalle ja vastaajalle vastaavalla tavalla, vaikka nämä olisivat pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti paikalla olleetkin.

2.9. Rikosvahinkojen korvaaminen

Sosiaali- ja terveysministeriön käsityksen mukaan rikosvahinkolain mukaisen korvausjärjestelmän laajentamisesta valtiokonttorille aiheutuva lisätyön määrä olisi jollakin tavoin pystyttävä arvioimaan mahdollisesti tarvittavien lisäresurssien saamiseksi.

Valtiokonttori pitää toimikunnan käsitystä vahingonkorvauslain ja rikosvahinkolain kärsimyksen korvaamista koskevien perusteiden yhtenäistämisestä osin perusteltuna. Tällöin tulee kuitenkin huolellisesti harkita, mistä rikoksista aiheutuu asianomistajalle sellaista vahinkoa, että sen korvaaminen on perusteltua valtion varoista. Esimerkiksi rikoslain 24 luvussa tarkoitettuja kunnianloukkausrikoksia ei välttämättä voida pitää luonteeltaan sellaisina, että niiden korvaaminen rikosvahinkolain nojalla olisi tarpeellista.

Toimikunta katsoo mietinnössään, että rikosvahinkolakia tulisi muuttaa siten, että sen nojalla voitaisiin erityisistä syistä suorittaa korvauksia myös sellaisista yhteisöjen kärsimistä rikosvahingoista, jotka siirtyvät suoraan yksityishenkilöiden kannettavaksi.

Valtiokonttorin näkemyksen mukaan kyseinen rikosvahinkolain korvauspiirin rajoitus koskettaa varsin rajoitettua henkilömäärää. Lisäksi syntynyt vahinko kohdistuu nimenomaan yrityksen liiketoimintaan, mikä puolestaan on helposti ja ilman kohtuuttomia kustannuksia turvattavissa riittävällä vakuutusturvalla. Harkittaessa rikosvahinkolain korvauspiirin laajentamista mainitulla tavalla tuleekin ottaa kantaa myös siihen, onko valtion varoilla syytä tukea jotakin kilpailevaa yksityistä yritystä suhteessa toiseen. Tämä ei lisäisi yhdenvertaisuutta yrittäjien eikä edes rikoksen uhrien keskuudessa, vaan päinvastoin antaisi vakuutusturvansa laiminlyöneelle huolimattomalle yrittäjälle kilpailuetua huolelliseen yrittäjään nähden. Tällaista rikosvahinkolain kehitystä ei valtiokonttorin käsityksen mukaan voida pitää suotavana.

Toimikunnan mukaan sairaanhoitokustannukset usein ylittävät rikoksen uhrin maksukyvyyn. Valtiokonttorin havainnot korvaustoimen hoidossa eivät tue tätä näkemystä. Korvaushakemuksista samoin kuin keskusteluistakaan korvauksenhakijoiden kanssa ei ilmene, että sairaanhoitokustannusten suuri määrä olisi useinkaan korvauksenhakijoilla erityisen merkityksellisessä asemassa. Valtiokonttori pitää nykyistä ennakkokorvausjärjestelmää pääsääntöisesti riittävänä korvauksen hakijoiden tarpeeseen ja esiintullutta erillisten sairaanhoitokustannusten etukäteisen korvaamisen tarvetta vähäisenä. Huomioon ottaen ehdotetun uuden järjestelmän täydellinen poikkeaminen rikosvahinkojen korvausjärjestelmästä ja siihen sen vuoksi liittyvä todennäköinen kustannusten lisääntyminen Valtiokonttori ei pidä toimikunnan ehdottamaa muutosta tältä osin perusteltuna.

Oulun käräjäoikeus yhtyy toimikunnan näkemyksiin rikosvahinkojen korvaamisesta. Rikosvahinkolain korvausjärjestelmän suhteen käräjäoikeus esittää harkittavaksi, tulisiko toimikunnan ehdottamaa terveydenhoitokulujen 2 000 markan ”kynnysarvoa” alentaa esimerkiksi 1 000 tai 1 500 markkaan.

Lisäksi Oulun käräjäoikeus on sitä mieltä, ettei niin sanottujen aineettomien vahinkojen korvaamisessa toteudu yleinen tavoite, jonka mukaan vahinko tulisi korvata täysimääräisesti. Käräjäoikeus näkee valtiokonttorin käyttävän tuomioistuimille kuuluvaa tuomiovaltaa, kun se ”kohtuullistaa” tuomioistuimissa tuomittuja korvauksia. Valtiokonttorin tuomiovallan käyttöä ei voida perustella korvaustason yhtenäistämisellä, sillä kyseinen tehtävä kuuluu pikemminkin tuomioistuimille. Käräjäoikeuden mukaan valtiokonttorin puuttuminen tuomittuihin korvausmääriin tulisi sallia korkeintaan silloin, jos kysymyksessä on määrältään myönnetty korvaus ja jos on ilmeistä, että myöntäminen on tapahtunut selvästi vallitsevaa korvaustasoa suuremman korvauksen tuomitsemiseksi.

Turun käräjäoikeus pitää sinänsä kannatettavana toimikunnan ehdotusta siitä, että yli 2 000 markan korvaukset terveydenhuoltokuluista suoritettaisiin jo ennen korvausasian tuomioistuinkäsittelyä. Käräjäoikeus haluaa kuitenkin kiinnittää

huomiota tiedonkulun ongelmiin asianomistajan, valtiokonttorin ja tuomioistuimen välillä. Oikeudella ei ole tietoa yksittäisen rikosjutun kohdalla valtiokonttorin asemasta eikä asianomistaja välttämättä mahdollisista ohjeista huolimatta ilmoita valtiokonttorille oikeuskäsittelystä. Menettelysäännöksiin tulisi varmistaa, ettei valtiokonttori joudu ajamaan vahingonkorvausasiaa erillisenä asiana.

Oulun kihlakunnan syyttäjänvirasto painottaa, että toimikunnan ehdotus selvien tietyn rajan ylittävien terveydenhoitokulujen maksamisesta vahinkoa kärsineelle jo ennen tuomioistuimen ratkaisua edellyttää selkeitä menettelytapaohjeita valtiokonttorille.

Lahden kihlakunnan poliisilaitos pitää korvausjärjestelmän laajentamista koskevaa ehdotusta kannatettavana.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos ei katso tarkoituksenmukaiseksi antaa lausuntoa rikoksen uhrin henkilövahinkoja koskevasta vahingonkorvauksellisesta asemasta, koska rikosuhritoimikuntakin on viitannut tätä varten asetetun erillisen toimikunnan toimeksiantoon.

Esinevahinkoja kärsivien uhrien tilannetta tutkimuslaitos ei pidä kaikilta osin tyydyttävänä, koska omaisuudenmenetyksiltä suojautuminen edellyttää monissa tapauksissa kansalaisilta omatoimisuutta. Vakuutusturvan kattavuuden lisäämiseksi tulisi luoda järjestelmiä ja vakuutusmuotoja, jotka houkuttelisivat vakuutusturvan hankkimiseen ainakin sellaisten omaisuusrikosten varalta, jotka sattuessaan voisivat merkittävästi heikentää sen kohteeksi joutuneen kotitalouden taloudellista tilaa.

Invalidiliitto viittaa henkilövahinkotoimikunnan joulukuussa 2001 luovuttamaan mietintöön, jonka vahingonkorvausjärjestelmää koskevat ehdotukset liittyvät rikoksen uhrin ja hänen läheistensä aseman parantamiseen ja ovat osaltaan tarpeellinen avaus asiassa.

2.10. Sovittelu

Valtakunnansyyttäjä viittaa sovittelun suhteen oikeusministeriölle aiemmin rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevista säännöksistä antamaansa lausuntoon (Dnro 56/61/00) ja haluaa painokkaasti toistaa sovitteluun liittyvät lausunnossa mainitut järjestelmän legitiimisyiden kannalta epäilyttävät seikat. Valtakunnansyyttäjän mukaan on selvää, että kansalaisten yhdenvertaisuuden kannalta on ensiarvoisen tärkeää saattaa sovittelupalvelut kaikkien saataville. Nykyinen ”kuntakohtainen” rikosoikeus on kovin arveluttava.

Valtakunnansyyttäjä haluaa vielä muistuttaa siitä, että sovitteluissa päädytään korvausratkaisuihin sovittelijan johdolla ja hänen vahingonkorvausoikeudellisen perusosaamisensa varassa. Osapuolten on voitava luottaa siihen, että sovittelija ainakin päälinjoin hallitsee isojen juttujen monimutkaisetkin korvauskysymykset. Tilanne on aivan toinen kuin kahden maallikon pyrkiessä vain keskenään sopimaan korvausasioista ja hyväksyessä jo lähtökohtaisesti sen, että lopputuloksen ei tarvitsekaan myötäillä laissa säänneltyjä vahingonkorvausperusteita.

Lahden käräjäoikeuden mukaan sovittelutoiminta tulisi laajentaa koko maan kattavaksi, sen tulisi olla joko valtion tai kuntien toimintaa sekä riittävän yksityiskohtaisesti säänneltyä. Sovittelu tulisi nähdä myös osana uusintarikollisuuden ehkäisyä.

Parisuhdeväkivaltatapauksia ei Lahden käräjäoikeuden mukaan pidä sulkea sovittelun ulkopuolelle. Yksi sovittelun merkitys voisi tällöin olla parisuhteen jatkamismahdollisuuksien arviointi ulkopuolisen henkilön kanssa. Sovittelijan ammattitaitovaatimukset ovat kyllä parisuhdeväkivaltatapauksissa tavallista tapauksista korkeammat, käräjäoikeus muistuttaa.

Turun käräjäoikeus katsoo, että sovittelusta tulisi säätää lailla ja se tulisi laajentaa koskemaan koko maata.

Lahden kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan malli, jossa julkinen valta ”velvoitettaisiin tuottamaan sovittelupalvelut”, voi olla kritiikille altis. Uusien organisaatioiden perustamisen sijasta voisi olla syytä harkita, miten nykyiset sosiaali-, poliisi- ja syyttäjäviranomaiset voisivat tehostaa toimintojaan ja koordinoida yhteistyötään.

Oulun kihlakunnan syyttäjänvirasto pitää toimikunnan ja sovittelun arviointi- ja seurantatyöryhmän ehdotusta ja perusteluja sovittelun järjestämistä koskevan lain säätämiseksi kannatettavina sovittelumenettelyn yhtenäistämiseksi.

Turun kihlakunnan syyttäjänviraston lausunnossa pidetään sovittelulla saavutettavat edut huomioon ottaen välttämättömänä, että sovittelun saatavuudesta kaikkialla huolehdittaisiin. Toimikunnan mainitsema minimisääntely olisi toisaalta riittävä; sovittelumenettelyn sisältöön ei ole aihetta lainsäädännöllä puuttua.

Oulun kihlakunnan poliisilaitos pitää sovittelun laajentamista koko maan kattavaksi vaatimuksena kannatettavana. Sovittelun mahdollisuudet parisuhdeväkivallan ehkäisyssä tulisi selvittää. Lausunnonantaja painottaa, ettei vapaaehtoistyöntekijöitä ja heidän työpanoksensa merkitystä sovittelussa pidä unohtaa.

Naisasialiitto Unionin mukaan sovittelua ei tulisi käyttää syyttämisen vaihtoehtona lähisuhteissa tapahtuvissa väkivaltarikoksissa. Väkivaltaisille miehille olisi luotava lisää tukipalveluja, jotka tähtäävät käyttäytymisen muuttamiseen pysyvästi väkivallattomaksi. Ohjelmaan osallistuminen ei saisi olla vaihtoehto rankaisemiselle, vaan esimerkiksi osa ehdonalaisvalvontaa: mikäli mies jää pois ohjelmasta hänen olisi suoritettava rangaistuksensa sellaisenaan.

Ensi- ja turvakotien liitto ry mainitsee, että syksyllä 2001 on alkanut perheväkivallan sovittelun kehittämis- ja tutkimushanke, joka päättyy vuoden 2003 loppuun. Kun tulokset ovat selvillä, yhdistys toivoo, että oikeusministeriöllä olisi valmiudet tarvittaessa linjata sovitteluun soveltuvia tapauksia.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos pitää rikosuhritoimikunnan linjauksia sovittelutoiminnan laajentamiselle ja yhtenäistämiseksi perusteltuina. Jotta kansalaisten yhdenvertaisuus ja oikeuksien menettämisen mahdollisuus riittävästi tiedostettaisiin, tulisi toimikunnan esittämässä sovittelun minimisääntelyssä

kiinnittää huomiota ainakin uhrin vahingonkorvauksen saantimahdollisuuteen niin, että tämä oikeus tulee rikoksen uhrille informoiduksi osana rikoksen sovittelua tai sovittelusta riippumattomana oikeutena.

2.11. Toimenpiteistä luopuminen pahoinpitelyissä

Sosiaali- ja terveysministeriö pitää erityisen kannatettavana selvityksen laatimista syyttämättä jättämisestä pahoinpitelytapauksissa, koska mainitun pykälän soveltaminen on johtanut tilanteeseen, joka voi olla ristiriidassa yhteiskunnan ilmaiseman näkemyksen kanssa perheväkivallasta tuomittavana tekona.

Valtakunnansyyttäjä kannattaa rikosuhritoimikunnan esitystä RL 21:17:n vaikutusten arvioimisesta. Mainitun erityissäännöksen soveltamisessa on usein pulmallista se, että syyttäjällä ei yleensä ole edellytyksiä luotettavasti arvioida, onko asianomistajan pyyntö syyttämättä jättämisestä esitetty ”omasta vakaasta tahdosta”. Etenkin parisuhdeväkivallassa mainitun seikan arvioiminen on erityisen hankalaa. Erityissäännöksen soveltamisongelmista johtuen voidaankin harkittavaksi ottaa, tulisiko mainittu säännös kokonaan poistaa lainsäädännöstä.

Lahden käräjäoikeuden mukaan parisuhdepahoinpitelyissäkin on oltava mahdollisuus toimenpiteistä luopumiseen. Syyttämättäjättämisspäättöstä tulisi kuitenkin normaalisti edeltää syyttäjän asianosaisen kanssa käymä henkilökohtainen keskustelu. Asiassa tulisi antaa merkitystä parisuhteen todennäköiselle jatkumiselle ja sille, että sakkorangaistus aiheuttaisi tosiasiallisesti lisää kärsimyksiä tekijän kanssa yhteistaloudessa asuville asianomistajille. Toimenpiteistä luopumisia ei tietenkään voi olla useita samalla henkilöllä eikä niin vakavissa tapauksissa, joissa vankeusrangaistus on todennäköinen seuraamus, käräjäoikeus linjaa.

Oulun käräjäoikeus yhtyy toimikunnan näkemykseen siitä, että erillisen selvityksen laatiminen rikoslain 21 luvun 17 §:n vaikutuksista on tarpeen ja että samalla tulisi arvioida myös säännöksen mahdollisen kumoamisen vaikutuksia.

Turun käräjäoikeus pitää nykyistä rikoslain 21 luvun 17 §:n säännöstä toimenpiteistä luopumisesta onnistuneena. Kyseisessä lainkohdassahan edellytetään nimenomaan asianomistajan omasta vakaasta tahdosta tapahtuvaa pyyntöä ja senkin jälkeen syyttäjällä on asiassa vielä harkintavaltaa. Käräjäoikeus muistuttaa, että lisäedellytyksenä on vielä, ettei yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.

Käräjäoikeus ehdottaa harkittavaksi, voisiko perheväkivaltaan syyllistyneen syyttämättäjättämisspäättökseen edellytykseksi asettaa esimerkiksi perheneuvolassa käynnin.

Oulun kihlakunnan poliisilaitos arvioi, että mukaan erillinen selvitys pahoinpitelyä koskevasta toimenpiteistä luopumisestä (rikoslaki 21:17 §) ja sen vaikutuksista lienee tarpeellinen. On tarpeellista selvittää, onko asianomistajan mahdollisuus omasta vakaasta tahdostaan pyytää syyttämättä jättämistä ylipäättään tarpeen ja jos on, miten sitä sovelletaan eri syyttäjien toimesta ja millä tavalla he konkreettisissa yksittäistapauksissa varmistuvat vakaan tahdon sisällöstä ja olemassaolosta. Sama selvitystarve koskee myös poliisia esitutkintaviranomaisena. Olisi syytä laajemmin selvittää, millä tavalla poliisi vakaan tahdon olemassaolon ja

todennukaisuuden selvittää ja kirjaa asianomistajakuulusteluun ja miten se vaikuttaa syyttäjän ratkaisun sisältöön.

Naisasialiitto Unioni on sitä mieltä, että ns. vakaan tahdon pykälä tulisi poistaa rikoslaistamme, valtakunnansyyttäjänviraston antama ohjeistus syyttäjille ei ole riittävä. Vastuu tapausten käsittelyn aloittamisesta on syyttäjillä eikä väkivallan kohteiksi joutuneilla.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto yhtyy toimikunnan esitykseen erillisen selvityksen tekemisestä rikoslain 21 luvun 17 §:n vaikutuksista.

Suomen Demokraattiset Lakimiehet ry pitää kannatettavana ajatusta, että toimenpiteistä luopumisesta pahoinpitelyissä tehtäisiin erillinen selvitys.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos yhtyy mietinnön kantaan siitä, että olisi hyvä selvittää, miten RL 21:17 erityissäännös ja sen kumoaminen vaikuttaisivat parisuhdepahoinpitelyjen käsittelyprosessiin.

Lisäksi tutkimuslaitos kannattaa sellaisten käytäntöjen tukemista, jotka vähentävät asianomistajan myötävaikutuksen merkitystä rikoksen näytön kannalta. Näihin kuuluu esimerkiksi se, että poliisi pyrkii jo kotihälytyksen yhteydessä keräämään mahdollisimman hyvän näytön, jonka pitävyys ei ole riippuvainen asianomistajan myöhemmästä yhteistyöhalusta.

2.12. Erityistä tukea vaativat uhrit

Sosiaali- ja terveysministeriö huomauttaa, että lapsiin, vanhuksiin ja vammaisiin sekä sosiaali- ja terveydenhuoltohenkilöstöön kohdistuva väkivalta on jäänyt mietinnössä vähäisemmälle huomiolle kuin parisuhdeväkivalta. Myös näiden ryhmien kokeman erilaisen väkivallan ehkäisyyn ja uhrien auttamiseen tulisikin vastaisuudessa kiinnittää erityistä huomiota.

Lahden käräjäoikeus toteaa, että käytännössä ainakin nuorempia lapsia on kuultu videotekniikan avulla kuulusteluissa, samoin vähänkin vakavammissa lapseen kohdistuneissa huoltajan tekemissä rikoksissa käräjäoikeus on nykyäänkin määrännyt lapselle edunvalvojan. Siten voimassa oleva lainsäädäntö ei ainakaan estä toimikunnan ehdotuksen mukaista menettelyä.

Oulun käräjäoikeus yhtyy toimikunnan näkemyksiin erityistä tukea tarvitsevista uhreista. Toimikunta ehdottaa, että lapselle tulisi määrätä edunvalvoja oikeudenkäyntiin esimerkiksi tilanteissa, joissa toista huoltajista epäillään lapseen kohdistuneesta rikoksesta. Käräjäoikeus toteaa, että holhoustoimesta annetun lain 11 §:n 1 momentin sekä 32 §:n 2 ja 3 momenttien mukaan edunvalvoja ei saa edustaa päämiestään toimikunnan mainitsemisissa tilanteissa, vaan tuomioistuimen tulee määrätä edunvalvojalle sijainen.

Oulun kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien kuuleminen todistajana tai asianomistajana tulisi voida järjestää videolinkin avulla. Erityisen tärkeää tämä mahdollisuus on niissä seksuaalirikoksissa,

joissa lapsi on asianomistajana. Lapsiin kohdistuneissa rikoksissa edunvalvojan määrääminen eturistiriitatilanteissa on lapsen aseman parantamiseksi suositeltavaa.

Ensi- ja turvakotien liitto pitää tärkeänä lasten aseman huomioimista ja toimintatapojen kehittämistä lapsiystävälliseen suuntaan. Liitto toivoo myös selvitetävän huolto- ja tapaamisoikeuden toteutumista lapsen näkökulmasta silloin kun toinen vanhemmista on tehnyt rikoksen lasta tai hänen toista vanhempaansa kohtaan.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto pitää välttämättömänä erityistä tukea tarvitsevien rikoksen uhrien, erityisesti lasten, aseman parantamista. Toimikunnan esitys lasten kuulemisen erityisestä sääntelystä on kannatettava. MLL kannattaa myös esitystä tekniikan hyödyntämisestä erityisesti lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien uhrien kuulemisessa.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos huomauttaa, että lapsiuhrien aseman parantamisessa toimikunta ei ole tarkastellut lastensuojelulainsäädännön keinovalikoimaa ja lastensuojeluviranomaisten toimintaa huoltajien taholta lapseen kohdistuvan väkivaltaisen käyttäytymisen katkaisemiseksi. Jatkossa voisi olla syytä selvittää, miten lastensuojeluviranomaiset käytännössä toimivat niin, että pahoinpidellyiksi tai perheväkivaltaa muuten kokemaan joutuneet lapset on lastensuojeluviranomaisten toiminnassa huomioitu.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen mielestä voisi olla ulkomaalaisiin kohdistuviin rikoksiin liittyen rikosentorjunnan kannalta perusteltavissa, että viranomaiset pyrkisivät aktiivisesti tunnistamaan perheväkivallalle ja rasistiselle rikollisuudelle alttiit ryhmät ja sisällyttämään maahanmuuttajakoulutukseen oikeusjärjestelmään liittyvää informaatiota niin, että vieraasta kulttuurista tulevalle tulee esimerkiksi selväksi se, että suomalaisessa yhteiskunnassa väkivaltainen käyttäytyminen on aina moitittavaa ja lain mukaan tuomittavaa ja että väkivallan kohteeksi joutuneella on mahdollisuus saada erilaista apua ja käyttää oikeussuojakeinoja väkivallan katkaisemiseksi. On myös harkittava senkaltaisten ”sosiaalisen sovittelun” mallien kehittämistä, joilla monissa Euroopan unionin eteläisissä maissa pyritään parantamaan eri etnisten ryhmien välistä vuorovaikutusta ja vähentämään väärinkäsityksistä johtuvien konfliktien vaaraa.

2.13. Lähestymiskielto

Osa lausunnonantajista oli aikaisemmin antanut erillisen lausunnon perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevasta oikeusministeriön asettaman työryhmän esityksestä, joka luovutettiin 23 päivänä tammikuuta 2001.

Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan lähestymiskiellon rikkojaryhmää varten tulisi pohtia uutta tehokkaampaa keinoa, jolla voitaisiin antaa turvaa heidän läheisilleen. Ministeriö viittaa lähestymiskieltoa jatkuvasti rikkoviin, usein alkoholi- ja mielenterveysongelmaisiin kieltoon määrättyihin.

Lahden käräjäoikeus muistuttaa, että perheen sisäisen lähestymiskiellon osalta on otettava huomioon miten se suhtautuu avioliittolain mukaiseen yhteiselämän lopettamiseen, joka myös on käsiteltävä kiireellisenä asiana. Ongelmatonta ei

myöskään ole se, miten asiaan suhtaudutaan tapauksissa, joissa väkivalta on ollut molemminpuolista. Lähestymiskiellossa tulisi ottaa huomioon myös perheen lasten etu. Käräjäoikeuden mukaan ei varmaankaan ole mahdotonta, että väkivaltaan syyllistyy puoliso, joka kuitenkin on soveliaampi lasten huoltajaksi kuin pahoinpitelyn uhri.

Oulun käräjäoikeus pitää niin sanottua perheen sisäistä lähestymiskielloa erittäin tarpeellisena uudistuksena perheväkivallan torjumiseksi. Käräjäoikeus yhtyy toimikunnan näkemykseen siltä osin, että lähestymiskiellon valvontaa tulisi tehostaa. Käräjäoikeuden mukaan valvonta tulisi järjestää ensisijaisesti antamalla lähestymiskiellolla suojattaville henkilöille teknisiä apuvälineitä.

Turun käräjäoikeus ei kannata lähestymiskiellon laajentamista siten, että se voitaisiin määrätä samassa asunnossa asuville. Käräjäoikeus viittaa asiasta 15.3.2001 antamaansa lausuntoon.

Invalidiliitto pitää perheen sisäistä lähestymiskielloa parannuksena. Vaikeasti vammaisia lähestymiskiellolla suojattavia ajatellen erilaisten teknisten apuvälineiden kehittäminen on tärkeää, koska he eivät pääse ahdistelijaansa pakoon kotona eivätkä kodin ulkopuolella. Esimerkiksi turvapuהלinkokeilu on tässä suhteessa hyvä. Teknisten turvavälineiden suunnittelussa tulee ottaa huomioon erilaiset tarvitsijat eli järjestelmien ja apuvälineiden tulee olla helposti käytettäviä.

Ensi- ja turvakotien liitto toivoo poliisiviranomaisten toteuttavan mahdollisuutta määrätä väliaikaisia lähestymiskielloja nykyistä useammin, jolloin uhri saisi välittömämmin turvattua lähiympäristönsä sekä perheen sisäisen lähestymiskiellon toteutumisen.

Naisasioliitto Unioni kannattaa perheen sisäisestä lähestymiskiellosta annettua esitystä. Perheen sisäisen lähestymiskiellon tulisi suojella myös lapsia. Lähestymiskiellossa olevan vanhemman oikeuden tavata lapsiaan tulisi olla kumottavissa, jos lapsi on joutunut todistamaan väkivallantekoja pitkään tai ollut itsekin niiden kohteena. Pienenkin lapsen tahto tavata lähestymiskiellossa olevaa vanhempaa tulisi tilanteesta riippuen ottaa huomioon.

2.14. Toimikunnan ehdotusten seuranta

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos pitää varteenotettavana toimikunnan ehdotusta, että tutkimuslaitoksen julkaisemaan rikollisuustilannekatsaukseen sisällytettäisiin uhrin asemassa tapahtuneita muutoksia koskeva osuus. Tutkimuslaitos harkitsee tätä koskevan jakson laatimista vuoden 2002 lopulla ilmestyvään katsaukseen. Hankkeen menestyminen on tutkimuslaitoksen mukaan olennaisesti sidoksissa tapaan, jolla uhria koskeva tieto on otettu huomioon oikeus- ja sisäministeriön omissa tietojärjestelmissä.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto pitää tärkeänä toimikunnan ehdotusten toteutumisen seurannan järjestämistä. Liitto esittää, että valtioneuvosto antaisi eduskunnalle selonteon rikoksen uhrin asemasta kerran vaalikaudessa. MLL pitää tärkeänä myös kuntakohtaista työtä rikoksen uhrin aseman parantamiseksi.

3. Muuta

Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan toimikunnan olisi ollut syytä käsitellä mietinnössään esitettyä laajemmin vakuutusjärjestelmän mahdollisuuksia muun muassa rikoksen uhrin aseman parantamiseksi.

Valtakunnansyyttäjä haluaa kiinnittää huomiota vastaajan oikeuteen vaatia syytteen hylkäämistä tietyissä tilanteissa. ROL 1 luvun 15 §:n 3 momentissa vastaajalle annetusta oikeudesta vaatia peruutetun syytteen hylkäämistä tuomiolla, mikäli asianomistaja ei ota syytettä ajaakseen. Mainitun lainkohdan mukaan vastaajalla ei kuitenkaan ole oikeutta vaatia peruutetun syytteen aineellista tutkimista. ROL 1 luvun 15 §:n 3 momentin nojalla tapahtuva syytteen hylkääminen perustuukin ainoastaan vastaajan vaatimukseen ja siihen, että syyte on peruutettu.

Valtakunnansyyttäjä toteaa, ettei vastaajan oikeus vaatia syytteen hylkäämistä lähtökohtaisesti aiheuttaneeseen pulmia silloin, kun syyttäjä on peruuttanut oman syytteesä. Lain esitöiden lausumasta poiketen vastaajan oikeus vaatia syytteen hylkäämistä ei kuitenkaan ROL 1 luvun 15 §:n sanamuodon mukaan välttämättä edellytä virallisen syyttäjän tekemää syytteen peruuttamispäätöstä. Mainitussa lainkohdassa näet säädetään, että vastaaja voi vaatia syytteen hylkäämistä tuomiolla silloin, kun joko syyttäjä tai asianomistaja on peruuttanut syytteesä, eikä kukaan toinen asianomistaja ole tämän jälkeen ottanut syytettä ajettavakseen. Syytetyillä on ROL 1 luvun 15 §:n mukaan siten oikeus vaatia syytteen hylkäämistä myös asianomistajaprosessissa eli oikeudenkäynnissä, jossa vain asianomistaja on ajanut syytettä. Mainittu oikeus edellyttää ROL 1 luvun 15 §:n sanamuodon mukaan syyttäjän syytteen peruuttamista ainoastaan silloin, kun syyttäjä on esittänyt rangaistusvaatimuksen jutussa.

Valtakunnansyyttäjä katsoo, että ROL 1 luvun 15 §:n voidaan ajatella johtavat varsin pulmallisiin tilanteisiin ainakin kahdessa eri tapauksessa. Ensinnäkin vastaaja voi mainitun lainkohdan nojalla vaatia syytteen hylkäävää tuomiota myös silloin, kun asianomistaja on nostanut syytteen ensisijaisen syyteoikeutensa perusteella esimerkiksi virkarikoksesta ja sittemmin peruuttanut nostamansa syytteen. Syytteen hylkäävän tuomion oikeusvoima estäisi tällaisessa tapauksessa myös syyttäjää myöhemmin nostamasta samaa asiaa koskevaa uutta syytettä. Muun muassa tästä syystä lakiin pitäisikin lisätä säännös siitä, että tuomioistuimen on varattava syyttäjälle tilaisuus kannanottoon tilanteissa, joissa asianomistaja on käyttänyt ensisijaista syyteoikeuttaan.

Toisen ongelmaryhmän muodostavat puolestaan tapaukset, joissa asianomistaja on nostanut toissijaisen syytteen sen jälkeen, kun syyttäjä on tehnyt seuraamusluonteisen syyttämättäjättämispäätöksen. Vastaavasti pulmallisia voivat olla tilanteet, joissa syyttäjä on tosin nostanut syytteen, mutta sittemmin peruuttanut syytteesä seuraamusluonteisen syyttämättäjättämisperusteen nojalla.

Syytteen peruuttamistilanteet, joihin liittyy edellä kuvatulla tavalla syyttäjän tekemä seuraamusluonteinen toimenpiteistöluopumispäätös, ovat vaikeita siitä syystä, että seuraamusluonteinen toimenpiteistöluopumISRatkaisu on aina myös epäillyn syylliseksi toteava ratkaisu. Jos syyttäjä siten on tehnyt seuraamusluonteisen syyttämättäjättämispäätöksen, jonka jälkeen asianomistaja on nostanut toissijaisen syytteen

ja sittemmin peruuttanut sen, voi vastaaja myös tällöin ROL 1 luvun 15 §:ssä säädettyin edellytyksin vaatia peruutettua syytettä hylättäväksi tuomiolla. Vastaavasti on silloin, mikäli syyttäjä on peruuttanut nostamansa syytteen seuraamusluonteisen syyttämättäjättämisperusteen nojalla, eikä kukaan asianomistaja ole tämän jälkeen ottanut syytettä ajettavakseen. Lainkohdan sanamuodon mukaan tuomioistuimen on mainituissa tilanteissa julistettava syytteen hylkäävä tuomio siitä huolimatta, että syyttäjä on pitänyt vastaajan syyllisyyttä selvitettyinä.

Valtakunnansyyttäjä esittää lisäksi harkittavaksi uutta säännöstä, joka liittyy ROL 3 luvun 9 §:ssä säädettyyn syyttäjän velvollisuuteen ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta rikosasian käsittelyn yhteydessä. Erääksi ajamisvelvollisuuden syntymisen edellytykseksi on mainitussa lainkohdassa säädetty asianomistajan esittämä pyyntö. Jotta asianomistajat eivät tietämättömyytensä takia menettäisi oikeuttaan syyttäjän apuun, voitaisiin ottaa harkittavaksi, tulisiko lakiin ottaa erityinen säännös, jonka mukaan esitutkintaviranomaisten tulisi informoida asianomistajaa syyttäjän velvollisuudesta ainakin niissä tapauksissa, joissa rikosprosessilaissa säädetyt kriteerit syyttäjän velvollisuuden syntymiselle ovat käsillä. Ruotsin oikeudenkäymiskaaren sisältyy mainitunkaltainen säännös (R13 2222).

Oulun käräjäoikeus haluaa tuoda esiin uhrin asemassa epäkohtia, joihin toimikunta ei ole puuttanut. Käräjäoikeus katsoo, että rikosten uhrien asemaa tulisi parantaa ensisijaisesti otollisia rikostilanteita ja siten rikollisuutta vähentämällä. Käräjäoikeus moittii myös henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten ja seksuaalirikosten rangaistustasoa edelleen liian lieväksi.

Turun kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden käyttämisen kynnystä tulisi madaltaa niin, että jo poliisin tekemä tutkinnanloppetuspäätös avaisi tämän mahdollisuuden. Nykyinen syyttäjän ratkaisua edellyttävä menettely on epätarkoituksenmukainen ja asianomistajan kannalta turhauttava.

Rikosuhripäivystys huomauttaa, että mietintö ei ota erikseen kantaa turistina rikoksen uhriksi joutuneiden tukipalveluihin. Rikosuhripäivystyksen kanta on, että erityispalvelujen tarve tulisi tutkia. Myös Euroopan unionin puitepäätös rikoksen uhrin asemasta oikeudenkäynnissä edellyttää tämän huomioimista. Pääkaupunkiseudulla tulisi aktiivisimpana turistikautena toteuttaa vähintään kokeiluluonteisesti rikoksen uhriksi joutuville turisteille kohdennettua tukipalvelua. Palvelu olisi mahdollista toteuttaa Rikosuhripäivystyksen toimesta, mutta se edellyttää toimintaan osoitettua erillistä rahoitusta.

Henkirikoksen uhrien läheiset ry esittää, että oikeudenkäyntiaineistoa, todistajien lausuntoja sekä tutkinta-aineistoa ei saa missään tapauksessa käyttää ansiotarkoituksessa julkaistavissa julkaisuissa. Tietojen julkaiseminen loukkaa uhrien ja heidän läheistensä yksityisyyttä, leimaa jokapäiväisessä työssä, vaikeuttaa ihmissuhteissa sekä pidentää traumaa ja siitä selviytymistä.

Naisasialiitto Unioni painottaa, että naiskaupan uhrin kaipaavat erityistä suojelua. Koska kyse on globalisoituneesta rikollisuudesta, olisi perusteltua tutkia miten uhrin henkilöllisyyttä niin uhrina kuin todistajana voitaisiin suojella. Myös oleskelulupien myöntämistä naiskaupan uhreille olisi harkittava ja tutkittava.

Naisasialiitto Unioni katsoo myös, että etenkin naisiin kohdistuvan väkivallan monissa muodoissa olisi tärkeää yhtenäistää viranomaisten käytäntöjä. Vaihtelevat käytännöt viestivät siitä, että esimerkiksi perhe- tai seksuaalista väkivaltaa ei vielä ole koettu niin vakavaksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi, että pidettäisiin tärkeänä valvoa viranomaisten ja eri auttamistahojen toimenpiteiden laatua.

Rikosuhripäivystys pitää todistajiksi oikeudenkäyntiin kutsutuille kohdennettavan tuki- ja neuvontatoiminnan käynnistämistä ajankohtaisena. Sitä voitaisiin alkuun suunnitella toteutettavaksi esimerkiksi Rovaniemellä ja Turussa, joissa olisi mahdollista kytkeä kokeiluun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Toiminta edellyttäisi valtion rahoitusta.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on sitä mieltä, että vakuutusturvan kattavuuden lisäämiseksi tulisi luoda sellaisia järjestelmiä ja vakuutusmuotoja, jotka houkuttelisivat vakuutusturvan hankkimiseen ainakin sellaisten omaisuusrikosten varalta, jotka sattuessaan voisivat merkittävästi heikentää sen kohteeksi joutuneen taloudellista tilaa.

Tutkimuslaitos huomauttaa, ettei toimikunnalla ole perheen sisäistä lähestymiskieltoa lukuun ottamatta muita selvästi perheväkivallan uhrien asemaa parantavia esityksiä. Perheväkivallan uhrien asemaan tulisi kuitenkin painokkaasti kiinnittää huomiota, koska osa tällaisista uhreista joutuu elämään pitkään jatkuvan väkivallan ja kiusaamisen uhan alaisena.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen mielestä myös huoltajuuteen ja tapaamisoikeuksiin perheväkivaltilanteissa liittyvä ongelmallisuus tulisi selvittää ja mahdolliset epäkohdat korjata ainakin viranomaisten yhteistyötä kehittämällä.

Rikosuhritoimikunnan mietinnöstä pyydettiin lausunto 42 järjestöltä ja viranomaiselta. Lausuntopyynnössä oikeusministeriö pyysi ehdotusten arvioinnin lisäksi vastaanottajaa esittämään oman käsityksensä siitä, minkälaisilla muilla keinoilla rikoksen uhrin asemaa voitaisiin parantaa.

Lausunto pyydettiin seuraavilta tahoilta:

Sisäasiainministeriö
Sosiaali- ja terveysministeriö
Valtiovarainministeriö

Rikosvahinkolautakunta
Tasa-arvovaltuutettu
Valtakunnansyyttäjä
Valtiokonttori

Espoon kärjäoikeus
Kokemäen kärjäoikeus
Lahden kärjäoikeus
Oulun kärjäoikeus
Turun kärjäoikeus

Espoon kihlakunnan syyttäjänvirasto
Kokemäen kihlakunnan syyttäjänvirasto
Lahden kihlakunnansyyttäjänvirasto
Oulun kihlakunnan syyttäjänvirasto
Turun kihlakunnan syyttäjänvirasto

Espoon kihlakunnan poliisilaitos
Kokemäen kihlakunnan poliisilaitos
Lahden kihlakunnan poliisilaitos
Oulun kihlakunnan poliisilaitos
Turun kihlakunnan poliisilaitos

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Tilastokeskus
Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto

Suomen Asianajajaliitto ry
Suomen Demokraattiset Lakimiehet ry
Suomen Lakimiesliitto ry
Suomen Syyttäjäyhdistys ry

Ensi- ja turvakotien liitto
Henkirikosten uhrien omaiset ry
Invalidiliitto
Kiusattujen Tuki ry

Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Miessakit ry
Naisasialiitto Unioni
Pelastakaa Lapset ry
Raiskauskriisikeskus Tukinainen
Rikosuhripäivystys
Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes
Suomen Punainen Risti
Suomen Sovittelun Tuki ry